

Éltető Andrea

HUN-REN KRTK Világgazdasági Intézet

A spanyol ipar a nagy pénzügyi válság után - kihívások és reakciók

(első változat)

Bevezetés¹

Az elmúlt évtizedekben a spanyol gazdaság fejlődése kétszer volt különösen érdekes magyar szempontból. Először hazánk csatlakozásakor volt fontos megnézni az ibériai tagállamok csatlakozási körülményeit és tapasztalatait, másodszer a 2008-ban indult pénzügyi válság okai és hatásai szolgálhattak tanulsággul Magyarországnak is. Ezt a válságot „nagy pénzügyi válság” néven kezelem, ahogy ez a külföldi szakirodalomban is bevett (great financial crisis). A válság Spanyolországra egészen 2013 végéig hatott, csak ezután indult meg a gazdasági növekedés. Most elérkezett a harmadik időszak, amikor a spanyol gazdaság érdekes lehet számunkra, mert hasonló iparpolitikai, ágazat-fejlesztési célok jellenek meg mindkét országban.

E tanulmány a spanyol iparról szól, de bizonyos szinten bemutatom a spanyol gazdasági, környezeti hátteret is. Emellett fontos az általános iparpolitikai és európai uniós trendek leírása is, hiszen a spanyol (és a magyar) gazdaság ebben a környezetben működik és a gazdaságpolitika feltételeit, eszközeit jelentős részben ez szabja meg.

A spanyol feldolgozóipar egyes szektoraira nem térek ki külön, az általános képen kívül csak az autóiparról van szó részletesebben, mert ez egy olyan ágazat, aminek alakítása, illetve elektrifikációja Magyarország számára is tanulságos lehet. Néhány táblázatban megadom az EU-átlag, illetve a magyar adatokat is az összehasonlítás kedvéért. Jelen tanulmány egy „rápillantást”, helyzetképet szeretne nyújtani de több olyan témát érint, amelyek külön további tanulmányokká lehetnének fejleszthetők.

---

¹ A tanulmány a Világgazdasági Tudományos Tanács 2024 március 28-i ülésére készült.

Az iparpolitika fogalma

Az iparpolitika szükségességét és fogalmát bőven vitatta és tárgyalta már a szakirodalom, számos külföldi és hazai szerző cikkei, kötetei jelentek meg ebben a témában. A következőkben csak néhány szempontot villantok fel ennek kapcsán. Az iparpolitikának tulajdonképpen nincs mindenkor általánosan érvényes definíciója (Voszka 2019) és különböző dolgokat jelenthet különféle érdekcsoportoknak, döntéshozóknak. Evenett (2003) meghatározása szerint az iparpolitika bármilyen típusú szelektív kormányzati beavatkozás, ami a termelés szerkezetét kívánja megváltoztatni olyan szektorok javára, amelyek várhatóan jobb gazdasági növekedési kilátásokkal rendelkeznek. Ez a strukturális változás a piaci egyensúlyba való beavatkozás hiányában nem következne be. Rodrik, (2008) definíciója egyszerűbb, a gazdasági növekedést már nem fessegeti. Szerinte az iparpolitika "olyan kormányzati politikák összessége, amelyek célja a gazdaság szerkezetének befolyásolása" (Rodrik, 2008, p.2). Rodrik több, mint egy évtizeddel később szerzőtársaival már úgy fogalmaz, hogy az iparpolitika olyan kormányzati politika, ami kifejezetten a gazdasági tevékenység szerkezetének átalakítását célozza *valamilyen közcél érdekében*. Ebbe sok minden belefér (az innováció, a termelékenység, növekedés ösztönzése, az éghajlatváltozás fékezése, jó munkahelyek teremtése, a lemaradó régiók támogatás, vagy a külkereskedelem növelése) és nemcsak a feldolgozóipar, de a szolgáltatások, kutatás-fejlesztés alakítására is szolgálhat (Juhász et al, 2023).

A szakirodalom megkülönbözteti a horizontális iparpolitikát (a gazdaság általános keretfeltételeinek kialakítása) és a vertikális (vagy szelektív) iparpolitikát (konkrét ágazatokat vagy technológiákat célzó stratégiák). Továbbá különbséget lehet tenni stratégiai iparpolitika (bizonyos ágazatok aktív támogatása) és reaktív vagy defenzív iparpolitika között (válság miatti rendezett alkalmazkodás és szerkezetátalakítás, lásd Andreoni-Chang, 2016).

Az iparpolitika célja általában a gazdasági növekedés kedvező feltételeinek megteremtése volt a II. világháborút követően. Később, az iparpolitika újjáéledése a fejlődő országokban az információs hiányosságok kezeléséről, megfelelő ösztönzőkről, a kudarcok elkerüléséről szólt. Az iparosodott országokban az iparpolitika az elmúlt évtizedben pedig elkezdett összekapcsolódni a környezetvédelmi, klímatudatos szempontokkal, lásd "zöld iparpolitika" (Altenburg-Rodrik, 2017) vagy "zöld vállalkozói állam" (Mazzucato, 2015).

A gazdaság igényes fejlesztésében, a hazai hozzáadott érték növelésében a kutatás-fejlesztés szerepén kívül fontosak az erős hazai ipari szereplők, az abszorpciós képesség és a verseny (Vasvári et al, 2019). Az iparpolitika, mint olyan, kritizálói leginkább a döntéshozók információhiányát szokták felvetni és azt, hogy a magán (egyéni vagy egyes csoport) hatalmi érdekek foglyul ejthetik az iparpolitikát (Tirole, 2023). Az állam „nyerteseket” választhat ki cégek, szektorok közül, amit iparági lobbifolyásolhat. A helyes iparpolitika feltételei Tirole (2017) szerint: azonosítani, hol nem működik megfelelően a piac, független szakértők

bevonása, nemcsak a keresleti, de a kínálati oldal (infrastruktúra, humán tőke) figyelembevétele, versenysemlegesség, célok meghatározása a megoldások helyett, utólagos nyilvános értékelés, ha kell, a program befejezése, magánszektor bevonása a kockázatviselésbe, egyetemek megerősítése.

Az iparpolitika egy érdekes esete a „fehér elefántok” kialakulása, amikor egy államilag támogatott beruházás fenntartási költsége nagyobb, mint hasznossága, üzemeltetése olyan drága, hogy rendkívül nehezen, vagy sehogy sem termel nyereséget. Robinson-Torvik (2005) kimutatja, hogy egy uralkodó réteg akár tudatosan is kialakíthat fehér elefántokat, politikai hatalommegtartás, szavazatszerzés céljából.

Új iparpolitikai trendek

Az utóbbi évtized(ek)ben néhány trend kialakult, illetve felerősödött az iparban és az iparpolitikában. Az egyik ilyen az *ipar és a szolgáltatások összefonódása*, az ipar „szervitizációja”. Az ipari vállalatok is sokszor már megoldásokat nyújtanak a fogyasztóknak termékek helyett, így elmosódnak a határok gyártás és szolgáltatás között (ezzel ezek mérése is bonyolultabbá válik). A termékek hozzáadott szolgáltatástartalmát a vállalat vagy maga állítja elő, vagy kívülről szerzi be. Az új ipari technológiák nemcsak a gyártott termékek szolgáltatástartalmát növelték meg, de azok komplexitását is (Pelle-Somosi, 2019).

Az újfajta technológiákhoz kapcsolódik az *Ipar 4.0* fogalma (robotizáció, dolgok internete, 3D nyomtatás, kiberbiztonság, mesterséges intelligencia stb.). Ez a termelés minden fázisát érintő új modell (Kovács, 2017), ami az üzleti szektort, a kormányzatot és a társadalmat is reagálásra készíti (Pelle-Somosi, 2019). Az Ipar 4.0 egyik hatása, hogy a fizikai termelés és szolgáltatások határai egyre inkább elmosódnak és a digitális átalakulás tovább segíti az úgynevezett „gyártó gazdaságok” (factory economies) integrációját a globális értékláncokba (Szalavetz, 2020). Ilyenek a munkaintenzív folyamatokra specializálódott visegrádi országok is, ahol az Ipar 4.0 legfőbb képviselői a külföldi (főleg autóiipari, elektronikai) nagy cégek (Éltető – Sass, 2021).

Az 1. táblázat az Ipar 4.0 néhány elemének alkalmazását mutatja be a vállalati szférában az OECD statisztikái alapján. Nem minden évre van mindenről adat, de látszik, hogy vannak technológiák, amikkel kevésbé élnek a cégek és látszik a fejlődés is az elmúlt évtizedben. A spanyol cégek nincsenek jelentősen lemaradva az EU-átlagtól, de a német vállalatoktól például a 3D nyomtatás és felhő alapú szolgáltatásokban viszont igen. Nagy sebességű internet területén viszont a spanyol cégek a németeknél is jobbak. A vállalati méret szerepe jelentős az Ipar 4.0 esetében, a nagyvállalatok sokkal inkább alkalmazzák, mint a kisebbek.

1. táblázat: Az Ipar 4.0 egyes elemeinek üzleti alkalmazása a feldolgozóiparban, %

	2023	EU27	ES	HU	GER
Online rendelés, foglalás honlapon		14,77	15,09	15,19	15,28
Legalább 100 Mbit/sec letöltésű net		56,15	76,03	43,15	57,72
ERP rendszer (erőforrás tervezés)		53,63	61,87	41,82	62,17
CRM (ügyfélkapcsolat-kezelés)		23,79	24,14	19,34	27,57
Felhő alapú szolg. vásárlás		44,96	27,27	46,09	42,73
3D nyomtatás		11,60	8,40	6,80	18,02
IoT (dolgok internete, 2021-es adat)		29,60	27,80	22,14	35,70
Bármilyen IKT képzés a foglalkoztatottaknak az elmúlt évben, (2021)		21,51	16,99	17,55	27,82
	2014				
Honlap, online rendeléssel vagy foglalással		10,69	7,44	11,22	8,90
ERP rendszer (erőforrás tervezés)		42,88	43,28	20,22	53,05
CRM (ügyfélkapcsolat-kezelés)		31,38	34,91	12,46	50,62
Felhő alapú szolg. vásárlás		17,15	12,66	5,68	9,78

Forrás: ICT Access and Usage by Business, OECD

A harmadik fontos trend a klímaváltozás hatására kialakuló „zöldítés”, a zöld iparpolitika, fenntarthatóság, körforgásos gazdaság előtérbe kerülése. Az új iparpolitika célja, hogy "gazdaságaink és társadalmaink fenntartható strukturális átalakulását a fenntartható emberi fejlődés irányába terelje a Covid19 utáni időszakban" (Ferranini et al, 2021:1).

A fenntartható fejlődés Rodrik (2014) szerint a nem megújuló erőforrások fenntartható használatán alapul, és teljes mértékben internalizálja a környezeti költségeket. Zöld iparpolitika minden olyan kormányzati intézkedés, amely „az alacsony szén-dioxid-kibocsátású, erőforrás-hatékony gazdaság irányába történő strukturális átalakulás felgyorsítását célozza oly módon, hogy egyúttal a gazdaság termelékenységének növelését is lehetővé teszi” (Altenburg - Assmann, 2017, 11.o). A fenntartható fejlődés elérése érdekében össze kell kapcsolni a termelékenységi kritériumot az erőforrás-hatékonsággal. Míg az előbbi a gazdasági szerkezetváltás révén elérhető magasabb termelékenységre helyezi a hangsúlyt a növekedés és jólét növelése érdekében, addig az utóbbi a gazdasági fejlődés és jólét függetlenítését célozza az erőforrások kimerülésétől és a hulladéktermeléstől (Éltető-Ricz, 2023).

A negyedik, iparpolitikát befolyásoló trend a *lassuló, stagnáló globalizáció*. Sokan deglobalizációról beszélnek, de Seifermann (2022) adatelemzése szerint egyedül a nemzetközi tőkebefektetés (FDI) csökkent, más adat nem igazolja a globalizáció visszafordulását. Mindenesetre érezhető egy bizonyos fokú befelé fordulás, regionalizálódás, lokális termelést, protekcionizmust előtérbe helyező retorika. A következőkben látni fogjuk az EU hasonló céljait a stratégiai függetlenség elve miatt.

Az Európai Unió és az iparpolitika

Az Európai Unió országaiban a pénzügyi válság előtti évtizedekben megfigyelhető volt a dezindusztrializáció, a hagyományos ipari szektorok (szénbányászat, nehézipar) szerepe csökkent. Ezzel párhuzamosan a szolgáltatások gazdasági, foglalkoztatási súlya nőtt. A dezindusztrializációt erősítette a termelés kiszervezése Ázsiába, a globális termelési láncok tevékenysége is. Már gyakorlatilag a keleti bővítés óta az EU egyre nagyobb szerepet kezdett játszani az iparpolitika újratervezésében, a versenyképesség javítására hivatkozva (Šćepanović, 2020).

2010 után, a válságon kívül a technológiai fejlődés (a már említett Ipar 4.0) és Kína növekvő világgazdasági szerepe miatt is felértékelődött az ipar, iparpolitika szerepe az EU-ban (Aiginger-Rodrik, 2019). Már a 2010-es évek közepén több EU-s iparpolitikai stratégia, program született (ezekről lásd pl. Török et al, 2016), a foglalkoztatás és versenyképesség növelését célozva.

2020-2023-ban a pandémia és az orosz-ukrán háború okozta ellátásilánc-fennakadások még inkább felerősítették a reziliencia, a saját európai ipar megerősítésének szándékát. Az EU ipari rezilienciájára az is hatással van, hogy a stratégiai függés a hagyományos fosszilis anyagokról áttevődött másféle, zöld átálláshoz szükséges „kritikus” nyersanyagokra, amelyek jórészt Kína ellenőrzése alatt állnak. Az ellátási láncok zavarai rámutattak az EU kiszolgáltatottságára, sérülékenységre (Arjona et al, 2023). EU célja, hogy legyen egy belső, biztonsági kapacitás a fontos nyersanyagokból. Ahogy Farkas et al (2023) megállapítja, az Európai Bizottság a korábbi évtizedek gyakorlatához képest igen aktívvá vált a verseny- és piacsabályozás területén is a digitális és zöldátalakulás, valamint a stratégiai autonómia támogatásában és ezáltal az EU geoökonómiai pozíciója erősítésében.

Az Európai Bizottság 2023-ban két fontos törvényt hozott: a Nettó Zéró iparági intézkedéscsomagot (NZIA), és a Kritikus Nyersanyagok jogszabályt (CRMA). Az NZIA nyolc stratégiai fontosságú tiszta energiaipari technológiát azonosított (napenergia, szélenergia, akkumulátorgyártás, geotermikus energia, biogáz, szén-dioxid leválasztás és tárolás, üzemanyagcellák és hálózati technológiák). Ezeknek a szükségleteit legalább 40%-ban az EU-ból kell fedezni 2030-ig. Az irányítás, ellenőrzés, gyorsított adminisztráció főleg a tagállamok feladata lesz (Európai Bizottság, 2023a). Az NZIA-val kapcsolatos kritikák ugyanakkor feleslegesnek tartják ezt a meghatározott százalékos célt, mert a technológiák nagyon különbözőek, illetve veszélyesnek tartják a nagyfokú tagállami kompetenciákat (Tagliapietra et al 2023).

A CRMA a kritikus fontosságú nyersanyagok uniós ellátási láncai esetében az ellenállóképesség megerősítését, uniós kapacitások kiépítését és szolgálja. 34 nyersanyagot minősít az EU kritikusnak (például kobalt, gallium, volfrám, tantál, réz, lítium, nikkel, mangán)², fejleszteni kívánja az Európán belüli lelőhelykutatókat, az újrahasznosítást, az engedélyeztetést pedig egyszerűsíti (Európai Bizottság, 2023b). Leginkább az északi országok és az Ibériai-félsziget azok a helyek Európában, amelyek a legnagyobb potenciális és kitermelhető lelőhelyekkel rendelkeznek, így az elmúlt években az új bányaprojektekre vonatkozó engedélykérelmek száma növekedett.

A ritkaföldfémek bányászatára jelenleg két technológiai módszert alkalmaznak. Az egyik során eltávolítják a talaj felső rétegét, és egy medencét hoznak létre, amelyben vegyi anyagokat adnak a kitermelt földhöz, így elválasztva a ritka elemeket a föld többi részétől. A másik módszernél lyukakat fúrnak a földbe, hogy a vegyi anyagokat PVC-csőken és gumitömlőkön keresztül közvetlenül a földbe szivattyúzzák. Mindkét módszer mérgező anyagokkal károsítja a környezetet. A ritkaföldfémek gyakran nagyon alacsony koncentrációban és egymással kombinálva vannak jelen; a kitermelés és a szétválasztás költséges, nagy mennyiségű energiát és vizet igényel, és sok hulladék keletkezik. Emellett a ritkaföldfémek gyakran radioaktív és veszélyes elemekkel, például uránnal, tóriummal és más nehézfémekkel keveredve találhatóak, amelyek komoly egészségügyi és környezeti kockázatot jelentenek (Walter et al, 2023).

Az újrahasznosítás fejlesztése tehát nagyon fontos lenne, de ez egyelőre nehézkes, környezetszennyező, vízigényes és lassú folyamat és a ritkaföldfémek iránti hatalmas kereslet miatt nem elegendő. Az EU stratégiai függetlenedése így összeütközésbe kerül a természetvédelemmel, nehéz döntéseket és kompromisszumokat kell hozni³. Több tagállamban az EU olyan cégeket támogatott komoly összegekkel, amelyek jelentős természeti károkat okoztak⁴. Erre példa a spanyol bányák esete is (lásd Box 1, alább).

Box 1: spanyol ércbányák

Az igazi spanyol tőke az ércbányászatban egyelőre nem sok, a befektetők listáját amerikai, brit és francia szervezetek és alapkezelők uralják. A spanyol bankszektor nincs jelen az ipari világból, a bányászat pedig az egyik legkockázatosabb ipari terület. A bányavállalatok egyharmadának van spanyolországi anyavállalata, a többi székhelye Kanadában, Ausztráliában Cipruson, Luxemburgban, az Egyesült Királyságban, Franciaországban és Mexikóban található. A kritikus nyersanyagok kitermelésére engedélyezett bányák fő részvényesei között találunk befektetési alapokat (BlackRock, Blackstone és Latour Capital); két multinacionális bankot (HSBC és BNP Paribas); egy kínai állami irányítású vállalat

---

² [Critical raw materials - European Commission \(europa.eu\)](https://criticalrawmaterials.europa.eu/)

³ <https://shapingeurope.eu/en/the-diabolical-dilemma-for-a-green-future/>

⁴ [EU 'green mining' grants went to firms linked to environmental abuses \(euobserver.com\)](https://euobserver.com/green-mining-grants-went-to-firms-linked-to-environmental-abuses)

(Jiangxi Copper); panamai alapítványt (Trafigura); egy volt bolíviai elnököt, akit mézszárlással vádolnak, és elmenekült az országból; gyanús csődökkel és adóparadicsomokban működő vállalatokkal rendelkező venezuelai üzletembereket; és egy osztrák milliomos családot⁵.

A sevillai Cobre Las Cruces rézbánya nagy tisztaságú ércet termel ki, egy ideig a felszínen és 2009 óta a föld alól. A bánya tulajdonosának fő részvényese a kínai Jiangxi Copper Co Ltd. A Cobre Las Cruces a második legnagyobb kedvezményezettje a kritikus nyersanyagokkal kapcsolatos kutatási projektekhez nyújtott zöld támogatásoknak Európában, annak ellenére, hogy többször megsértette a környezetvédelmi előírásokat. Az ausztrál Sandfire Resources Ltd. három rézbányát üzemeltet Huelva tartományban, és itt találhatóak a történelmi Riotinto bányák is, amelyek még mindig 197 millió tonna rézkészlettel rendelkeznek. Tavaly júliusban az andalúziai regionális kormány engedélyezte a bánya élettartamának 2031-ig történő meghosszabbítását. A rézbányák térképét az El Valle-Boinas kanadai tulajdonú asztúriai bánya egészíti ki, amelyből aranyat és ezüstöt is kitermelnek. Tervben van a galíciai Touro nyílt rézbánya⁶ újrainyitása is, amit környezetvédők a vizek szennyezése miatt elleneznek, de a helyi bányászok viszont szeretnék⁷.

A salamancai Barruecopardo volfrámbánya már az 1980-as években bezárt, de 2019-ben újra nyitott. Badajozban, Abenójarban és San Finx-ben (Lousame, Galicia) vannak tervek újabb bányákra. San Finx esetében az EU 2018-ban 6,9 millió euróval támogatta az akkori tulajdonos Sacyr csoport egyik leányvállalatát, de a bányát jelentős szennyezés miatt leállították és ausztrál tulajdonoshoz került, aki újra kívánja nyitni. A víz 2023 végi elemzése során is kiderült, hogy a kadmium - mérgező, rákkeltő anyag - szintje 104-szer, míg a réz szintje ötvenszer magasabb volt a törvényes határértéknél⁸. A Santa Comba (Varilongo) volfrámbánya 1985-ben szüntette be a bányászati tevékenységet, ez a második világháború idején Európa legnagyobb wolfrámbányája volt, az ércet a náci Németország hadiipara használta fel. Az ausztrál tulajdonos újrainyitná a bányát és évi 150 000 tonnára becsüli a hozamot, de a projekt egyelőre áll.

A réz és a volfrám mellett a harmadik kritikus nyersanyag a stroncium, mivel Spanyolország az egyetlen termelője ennek az ásványnak Európában. A fő lelőhelyek Granada tartományban találhatóak. A negyedik kritikus fontos nyersanyag, amelyet Spanyolországban termelnek, a folyópát vagy fluorit, amelyet széles körben használnak az optikai iparban. A fő lelőhelyek Asztúriában találhatóak. Ezek közül többet többször is feljelentettek a közeli folyók szennyezése miatt.

A Spanyolországban kitermelt kritikus nyersanyagok közé tartozik a Penouta bányából (Ourense, Galicia) származó niobium és tantál. Mindkét ásvány a koltán alapja, amelyet olyan tulajdonságainak köszönhetően, mint a szupravezetés, számos területen használnak, a mobiltelefoniatól kezdve az orvosi implantátumokon át az úgynevezett intelligens fegyverekig. A Penouta az egyetlen olyan lelőhely, ahol Európában koltánt termelnek ki. Az 1987-ben felhagyott bányát újrainyitották és 2018-tól zajlottak munkálatok egy új külszíni bányáért. A

⁵ <https://www.investigate-europe.eu/es/posts/blackrock-el-estado-chino-o-un-expresidente-boliviano-quin-controla-el-negocio-de-las-nuevas-minas-en-espaa>

⁶ <https://atalayamining.com/operations/proyecto-touro/>

⁷ <https://www.galiciapress.es/articulo/movimientos/2023-12-03/4637322-mineros-touro-pino-piden-reactivacion-proyecto>

⁸ <https://www.gciencia.com/medioambiental/nivel-cadmio-verteduras-san-finx-104-veces-maximo-permitido/>

Penouta bányája az ökológusok szerint a Natura 2000 hálózatba tartozó patakok nehézfém-szennyezésének egyik fő forrása, az arzén, kadmium, ólom és higany szintje ma is meghaladja a törvényes határértékeket. 2023 végén a Galíciai Legfelsőbb Bíróság elővigyázatosságból felfüggesztette a 30 éves koncessziót kapó kanadai tulajdonos működési engedélyét, ami a helyi dolgozókat, pártokat szembefordította a környezetvédőkkel⁹.

A legnagyobb érdeklődésre számot tartó ásványok közül a lítium az egyik. Extremadurában két projekt is folyamatban van a lítium kitermelésére. A Lithium Iberia SL vállalat 2025-től tervezi a Cañaverál (Cáceres) településen található Las Navas lítiumlelőhely kitermelését. A bányával együtt egy katódgyárat is terveznek építeni, amit a Phi4tech vállalat fog üzemeltetni. A bányával újraindításának tervei ellenállást váltottak ki az érintett települések szomszédai körében, akik a „Plataforma no a la mina de Cañaverál” (Nem a Cañaverál bányára) platformban tömörültek, és aggódnak amiatt, hogy a bányával tönkretesz a környezetet. A lítium kitermelésére irányuló másik cáceresi projekt, a San José de Valdeflores bányája, amely alig több mint két kilométerre van a várostól, és amelyet a helyi környezetvédő egyesület ellenez, szintén jelentős ellenállást váltott ki a környékbeliek körében (lásd Box 2 később).

A harmadik lítiumprojekt az Alberta nevet viseli Galiciában. Az első kitermelési projektet a hatóságok 2020-ban elutasították, de idén a kanadai tulajdonos újabb felméréseket végzett. A több, mint ezer hektár terület 40%-ának feltárása már megtörtént. Nem messze lenne a kétszer akkora Carlota bányája, amely ónt és lítiumot, valamint tantálat és nióbbiumot tudna kinyerni.

A badajozsi (Extremadura) nikkelt és rézbányája már korábban is működött, további kitermelési engedélyt 2017-ben kapott a kanadai tulajdonos¹⁰. Nikkelt Foszfátot Ciudad Realban, Fontanarejo városában szeretnék kitermelni és a sevillai piritbányával újraindítására is tervek készültek. Ez utóbbi, Aznalcóllar névéhez fűződik az egyik legnagyobb katasztrófa Európában, 1998-ban. A piritbányával medencéje átszakadt, hatmillió köbméter mérgező iszap került a Guadiamar folyóba, halak tízezrei pusztultak el, és 4634 hektárnyi terület lett nehézfémekkel szennyezett.

Galícia tartomány az egyik legfontosabb a különféle ásványi lelőhelyek szempontjából. A bányászati lobbival itt helyi politikusokkal összefonódva és az EU pénzügyi támogatását is kihasználva propagálja a bányászat „zöldremosását”.¹¹ Vannak olyan projektek, amelyek környezeti hatásvizsgálat nélkül, vagy vállalati dokumentáció bemutatása nélkül haladtak (San Finx, Alberta)¹².

Az EU ipari fejlődésében mérföldkő volt a közép-kelet-európai (KKE) térség csatlakozása. Az átalakulás éveiben e régió országai liberalizálták piacukat, iparuk a rendszerváltozást követő években rendkívül széttagolt volt. Az ipari szerkezetváltással egyidőben az állami tulajdonú vállalatok privatizációját is véghezvitték. A hasonló politika örökség ellenére azonban e téren és az iparpolitikában ezen országok eltérő megoldásokat alkalmaztak (Török et al, 2016). A

---

⁹ <https://www.elsaltodiario.com/mineria/unica-mina-coltan-europa-enfrenta-vecinos-ecologistas-multinacional-galicia-despoblada>

¹⁰ <https://www.farodevigo.es/medio-ambiente/2024/02/23/protetas-media-espana-nuevas-minas-98544273.html>

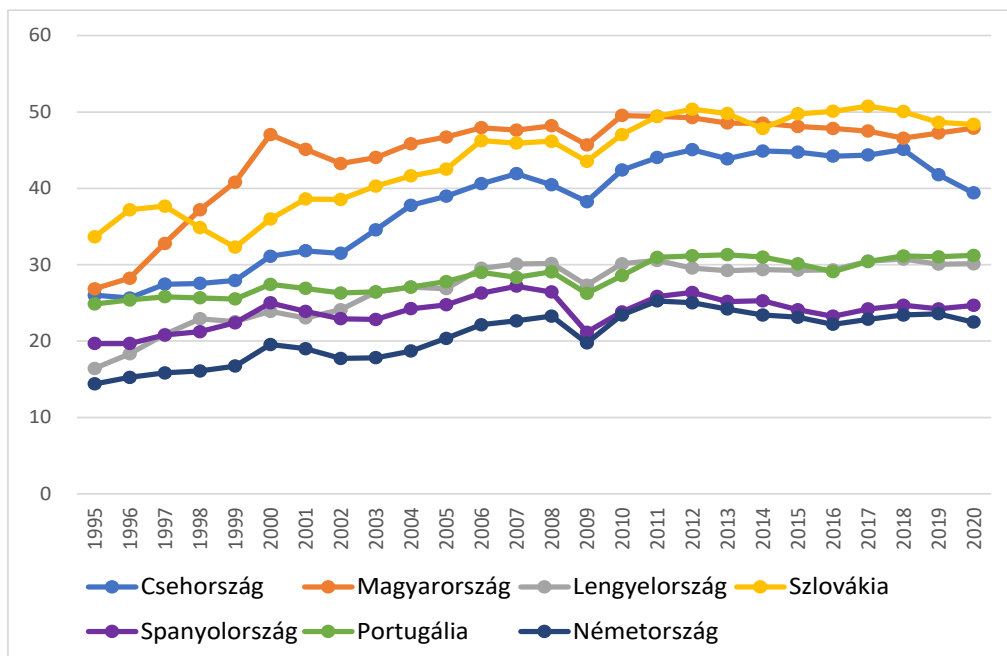
¹¹ <https://www.elsaltodiario.com/mineria/asi-paga-xunta-greenwashing-lobby-minero>

¹² <https://efeverde.com/conflictos-mineros-agitan-las-tierras-de-galicia-las-dos-castillas-y-extremadura/>

KKE országok hamar betagozódtak a globális értékláncokba, az ipari súlypont az Unión belül az ibériai országok felől errefelé tolódott, kialakult egy német-KKE feldolgozóipari központ (Stehrer-Stöllinger, 2015). Az ipar szerepe a KKE térségben az Uniós átlagnál jóval nagyobb maradt, elsősorban a járműgyártás és ahozzá kapcsolódó ágazatok miatt, az ipar GDP-beli súlya pedig az uniós átlag alá esett Spanyolországban. A külföldi vállalatok súlya a feldolgozóipari hozzáadott értékben jóval az uniós átlag fölé nőtt Közép-Európában, de Spanyolországban az átlag alatt maradt, csakúgy, mint a foglalkoztatás és export esetében. A külföldi cégek aránya a spanyol feldolgozóipar hozzáadott értékében 32,9% volt 2020-ban (az EU-átlag 33,9), míg a cseh, szlovák, magyar arány 60% felett volt¹³. A KKE régió növekedési modellje tehát sokkal inkább inkább FDI, export és iparalapú, mint Spanyolországé (Éltető-Medve-Bálint, 2023). A globális értékláncokban a KKE térség a mosolygörbe alján, relatíve alacsony hozzáadott-érték teremtéssel szerepel (Szalavetz, 2017), amit a kivitel külföldi-hozzáadottérték tartalmát mutató adatbázisok (OECD TiVa) is megerősítenek. Az 1. ábra mutatja azt, hogy az ibériai országok, a visegrádi országok és Németország kivitelében hogyan alakult a külföldi hozzáadott érték (FVA). Látható, hogy a három kisebb visegrádi ország esetében a magas import miatt már a 2000-es évek elején emelkedik az FVA aránya, hamar elérve a közel 50%-ot. Ezzel szemben Lengyelországnál, Németországnál és az ibériaiaknál 30% körüli stagnálást tapasztalunk, a válság után a német és a spanyol vonal szinte teljesen együttmozog.

1. Ábra: Hátramutató (backward) részvétel a globális értékláncokban: külföldi hozzáadott-érték aránya a bruttó exportban (FVA)

Forrás: OECD TiVa adatbázis

¹³Eurostat Fats adatok,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/fats_g1a_08__custom_10079680/default/table?lang=en

Spanyolország beilleszkedése az európai értékláncokba a közbülső fejlett (üzleti) szolgáltatások, valamint a távközlési és információs szolgáltatások exportja révén történt leginkább.

Az európai iparpolitika terén a legfrissebb lépés az Antwerpeni Nyilatkozat¹⁴, amit ipari vállalatok és szervezetek írtak alá (köztük spanyol cégek és versenyképességi szövetség) 2024 február 20-án. 10 pontban sürgetik az európai iparfejlesztés fő stratégiává tételét, az állami támogatások növelését, a szabályozás egyszerűsítését, a bányászat ösztönzését, az energia-szektor, infrastruktúra és innováció támogatását.

Spanyolország – gazdaság és ipar

A világválság előtti időszakban a spanyol gazdaság kilábalta a nagy pénzügyi válság okozta recesszióból. Az elmúlt évek főbb spanyol makrogazdasági adatait a melléklet M1. táblázata mutatja. A pénzügyi válság előtt, 1994-2007 között a spanyol gazdaság töretlen növekedési periódusban volt, évi átlag 3,5%-os GDP növekedéssel. Ezen expanzió alatt azonban a termelékenység nem növekedett, elemzők szerint a tőke tőke nem hatékony allokációja miatt (García-Santana, 2020). Ez a korrupciónak, haveri kapitalizmus-szerű működésnek köszönhető, főleg az építőiparban. A nagy pénzügyi válság előtti spanyol építőipari boom a beáramló vendégmunkások tömegét használta fel, arányuk a foglalkoztatásban 1 %-ról 14,8 %-ra nőtt 2000 és 2008 között. A banki hitelekkel felfújott építőipari buborék kipukkanását és a válság hatásait korábban elemeztem (Éltető, 2011), a recesszió egészen 2014-ig tartott és a spanyol fiatalok közötti munkanélküliség 2010-ben európai csúcsot döntött 41,6%-kal. Ez azért volt ennyire drasztikus, mert a spanyol munkaerőpiacon a határozatlan idejű dolgozók mellett egyidejűleg létezik a határozott időre felvett, könnyen elbocsátható dolgozók rétege (Éltető, 2012), a munkaerőpiac duális. Ez káros a termelékenységre is, mert a rövid időre felvetteket nem képzik tovább a vállalatok, nagy a munkaerő fluktuációja. A válság miatti elbocsátások a fix szerződéses réteget érintették elsősorban, főleg a szolgáltatások, építőipar területén. Kormányzati munkaerőpiaci reform számos alkalommal volt Spanyolországban, a legutóbbi ilyen törvény 2022-től érvényes. Ez a határozatlan és átmeneti (határozott) idejű szerződések mellett a gyakornoki, képzéses szerződéseket is szabályozza (3 vagy 6 hónapnál nem kevesebb, 1 vagy két évnél nem hosszabb időre). Az iparban foglalkoztatott kb. 2,4 millió dolgozó képzetesebb és termelékenyebb, mint más szektorokban. A spanyol munkaerőpiac jellemzőinek (magas strukturális munkanélküliség, relatív kevés szakképzés, kis belső mobilitás, munkaerőáramlás) és ennek okainak komolyabb elemzése nem célja ennek a tanulmánynak, de mindez kihatással van az ipari célok megvalósíthatóságára is.

---

¹⁴ <https://antwerp-declaration.eu/#signatories>

A spanyol ipart a közepes technológia szint jellemzi általában, azon belül is az autóipari specializáció. Spanyolország az EU-n belül a második járműgyártóvá vált Németország után. Jelentős a vegyipari specializáció is, főleg a magasabb technológiai szegmensekben (Myro, 2021). „Az új spanyol iparpolitika általános irányvonalai 2030-ig” című stratégia szerint a spanyol kormány cékitűzése, hogy 2030-ra a feldolgozóipar súlya 20%-ra emelkedjen a GDP-ben (Ministerio, 2019). Ennek fő módja az innováció és digitalizáció erősítése lenne. 2022-ben a feldolgozóipar aránya ugyanakkor csak 12,5% volt a GDP-ben, az energia-szektor is beleértve 15,7% (melléklet M2a. táblázat). A szervitizáció, a szolgáltatások megnövekedett ipari szerepe miatt azonban az iparhoz köthető tevékenységek sokszor kiszerveződnek és nem iparként, hanem szolgáltatásként szerepelnek a statisztikában.

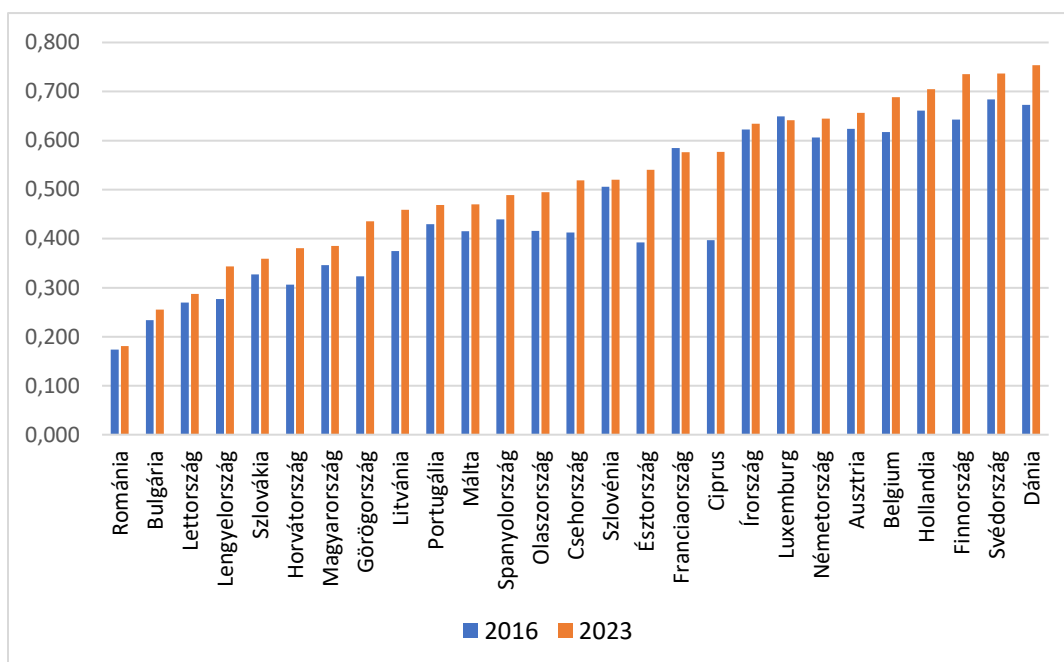
Elemzők szerint a digitalizáció és termelékenységnövekedés akkor érvényesül, ha nő az inmateriális javakba való befektetés (K+F, adatbázisok, szoftverek, dizájn, szakképzés), ami viszont európai összehasonlításban Spanyolországban alacsony és nem is növekszik. 2008-ban az inmateriális befektetések az EU-11 esetében 16,5%-t tettek ki, Spanyolországban 9,7%-ot, 2020-ban ezek az arányok 20% és 10,7 voltak (Maudos, 2024). A spanyol inmateriális kiadások legnagyobb részét (kb egyharmad) K+F-re, és 20%-át brand-építésre fordították.

A digitalizáció mérésére leginkább használt mutató a digitális gazdaság és társadalom (DESI) index. Ennek módszertana 2023-ban változott, egy komplex mutatószám helyett számos aldimenzióban közöl értékeket (Melléklet M3. táblázat). A digitális infrastruktúrára (internet lefedettség, üvegszál hálózat, mobilhálózat lefedettség) vonatkozó spanyol adatok az EU-átlagnál jobbak, csakúgy, mint a szociális média használata, vagy e-kormányzat, online értékesítés. Az internet által kínált lehetőségek kihasználásában átlagosan az ország nincs lemaradva, de természetesen a regionális különbségek e tekintetben is nagyok. Az uniós átlagnál rosszabb viszont a big-data elemzés használata.

Ami az innovációt illeti, az átlagosan kisméretű spanyol vállalatok általában nem nagyon innovatívak. 1995 és 2007 között a tőkét a kevésbé termelékeny cégek halmozták fel (García-Santana et al, 2020). Még a válság előtti erős növekedési periódusban (2000-2007) sem csökkent a munkanélküliség 8% alá, ami a spanyol munkaerőpiac említett szerkezeti problémáira utal. Megfigyelhető, hogy a spanyol növekedési fázisokban az új munkahelyeket teremtő ágazatok (különösen az építőipar és a szolgáltatások) nem tudtak termelékenységet növelni és technológiai innovációt felmutatni vagy vonzani. A tőkebefektetések kevésbé a szellemi tőkébe, inkább az alacsony képzettséget igénylő szolgáltatásokba és építőiparba történtek (Prados de la Escosura – Sánchez-Alonso, 2023). A munkaerő képzettsége más EU-s országokhoz képest alacsony (Lacuesta-Vallés, 2023).

A munkaerő és vállalati méretek jellemzőivel függhet össze, hogy Spanyolország a „méréselt innovátorok” közé tartozik az európai mezőnyben és ez nem is tudott jelentősen javulni a válság utáni évtizedben sem (lásd 2. ábra). A STEM (természettudomány, technológia, mérnöki tudomány és matematika) szakokon végzettek aránya is alacsonyabb itt, mint átlagosan és csökken.

2 Ábra: EU innovációs rangsor, összetett eredménymutató

Forrás: European Innovation Scoreboard 2023

A kutatás-fejlesztés finanszírozásában a spanyol vállalatok 48%-ban vesznek részt, ami az európai, kétharmados célkitűzéshez képest alacsony, cél ennek növelése (Ministerio, 2019).

Helyzetkép a válság után

Spanyolországban az iparpolitika nem csak az uniós politikák automatikus „letöltését” jelenti. A klaszterek kialakítása, ágazati politikák, támogatások nemzeti szinten dőlnek el, mielőtt az EU elfogadja ezeket. A hazai iparpolitikai intézkedéseken kívüli tényezők is befolyásolták egyébként a spanyol ipar sorsát. Az egyik ilyen volt a kelet-közép-európai autóiipari központ felemelkedése, a régebbi gyártási helyszínek (pl. ibériai térség) rovására. A másik a spanyol gazdaság dezindusztrializációja, amelyet nagymértékben felgyorsított az építőiparba és a szolgáltatási szektorokba áramló olcsó tőke az eurózónába lépés után. Mindennek a nagy pénzügyi válság vetett véget. A spanyol kormány először nagyvonalú gazdaságélénkítő csomaggal reagált a válságra, de később, ahogy az ország elvesztette a nemzetközi pénzpiacok bizalmát, kénytelen volt pénzügyi támogatást kérni az EU-tól és az IMF-től. Ennek ára volt: az EU által követelt megszorító intézkedések jelentősen csökkentették a politikai beavatkozás mozgásterét (Šćepanović, 2020).

A spanyol államadósság a válság alatt megnövekedett. Az autonóm régiók eladósodottságának kezelésére a spanyol kormány 2012 júliusában létrehozott egy 18 milliárd eurós Regionális

Likviditási Alapot (FLA), amelyből a megszoruló régiók hitelt kérhetnek. Ezt a hitelt szigorúan ellenőrzik, és a beadott tervek nem teljesítése esetén a spanyol kormány beavatkozhat az adott régió költségvetésébe (Éltető, 2014). Egy, a régiók eladósodottságát vizsgáló friss tanulmány arra jutott, hogy rövid távon ennek az állami pénzalapnak pozitív hatása volt, de hosszabb távon jobban járnak azok a régiók, ahol nem alakul ki ilyen állami függés és a piacról finanszírozzák magukat. Az FLA igénybevételének feltételei és kötelezettségei korlátozhatják a regionális kormányok saját hiány-csökkentő bevételi és kiadási politikáit (Cardoso et al, 2024). A 17 spanyol autonóm régió 2015-ös és 2022-es eladósodottságát mutatja a melléklet M4-es táblázata. Kiemelkedően magas Valencia, Katalónia és Kasztília La Mancha adóssága, mind a regionális GDP százalékában, mind egy főre vetítve.

A válság után 2014-től kezdett a spanyol gazdaság újra növekedni. A 2008-2013 alatt tartó recessziós időszakban egyedül az export „teljesített” jól, s a lassanként beinduló növekedés motorjává vált. A spanyol áruk és szolgáltatások kivitele 21%-kal, az exportáló vállalatok (főleg kis- és középvállalatok, KKVk) száma pedig 40%-kal emelkedett 2008-2013 között (Éltető, 2014). Az exportőr vállalatokra jellemző a koncentráltág, néhány ágazatból (autóipar, üzemanyag, acéipar és vegyi-gyógyszeripar) származó nagyvállalatok teszik ki a kivitel több, mint 80%-át. Elemzések szerint az exportáló spanyol cégek termelékenyebbek, több bennük a külföldi tulajdon, több magasan szakképzett munkaerőt alkalmaznak és kevésbé eladósodottak, mint a nem exportálók (Correa–López–Doménech, 2012).

2014-ben a spanyol ipari minisztérium egy ipari akciótervet fogadott el („Az ipari szektor erősítésének programja¹⁵”), ami azonban fiskális erőforrások híján korlátozott maradt és nem tűzött ki szerkezeti átalakítást, inkább ésszerűsítésre és költségcsökkentésre irányult. A terv hat prioritási területet állapított meg és ágazatspecifikus intézkedéseket is előirányozott egyes fontos ágazatokban, mint például az autóipar, a védelmi ipar, a haditengerészet és a légiközlekedés (Garcia Calvo and Coulter, 2022). 2019-ben adták ki a már említett „Az új spanyol iparpolitika általános irányvonalai 2030-ig” stratégiát, ami szerint a spanyol iparpolitika 10 tengely köré szerveződik, ezek között van a digitalizáció, innováció, fenntarthatóság, nemzetköziesedés (lásd 2. táblázat).

2 táblázat: A spanyol iparpolitika 10 tengelye

1. Digitalizáció	A digitalizáció nagyobb elterjesztése az iparban, különösen a kkv-k körében. Biztosítani, hogy az új technológiákban rejlő lehetőségeket teljes mértékben kiaknázzák.
2. Innováció	A hatékonyság, szereplők közti együttműködés javítása, EUs programokban részvétel ösztönzése
3. Humántőke	A foglalkoztathatóság javítása, a képzés fejlesztése

¹⁵ <https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/Paginas/enlaces/110714-sector-industrial.aspx>

4. Szabályozás	Az ipari szabályozás aktualizálása, adminisztráció megerősítése
5. Vállalati méret és növekedés	A vállalati növekedés ösztönzése, európai konzorciumok segítése
6. Finanszírozás	Az ipari kkv-k hozzáféréseinek javítása az alternatív finanszírozási eszközökhöz, piacokhoz és a kockázati tőkéhez, valamint a nemzetközi innovációs platformokhoz. Az innováció és export pénzügyi támogatása.
7. Energia	Energiahatékonyság előmozdítása az iparban, villamosenergia-összeköttetések megerősítése Európával, hatékonyság növelése.
8. Logisztika, infrastruktúra	A vasúti infrastruktúra megerősítése és fejlesztése, kereskedelmi kikötők, repülőterek integrációja, logisztikai vállalatok versenyképességének előmozdítása
9. Fenntarthatóság	Zöld közbeszerzés, a fenntarthatóság kultúrájának terjesztése a vállalatok és az oktatási rendszer bevonásával, körkörös gazdaság
10. Nemzetköziesedés	Exportáló cégek igényeinek jobb megismerése, magas hozzáadott értékű befektetések vonzása, jobb koordináció

Forrás: Directrices Generales de la Nueva Política Industria Española 2030, Febrero de 2019

Az állami támogatásokat, mint gazdaságpolitikai eszközt hagyományosan a spanyol kormányok is alkalmazták, bár jóval kisebb mértékben, mint Közép-Európában. Komolyabb strukturális átalakulást (például az innovatív ágazatok felé) ezek sem hoztak létre azonban. Ilyen ágazatok lehetnek a közepes, vagy fejlett technológiájú ipari szektorok és a tudásintenzív szolgáltatások. Az EU „state aid” adatbázisát megvizsgálva kiderül, hogy a 2014-2021 közötti egyedi állami támogatások esetében Spanyolországban kevés volt a kedvezményezett tudásintenzív szolgáltatás, leginkább pénzügyi szolgáltatásokkal, légitársaságokkal, szabadidős és szórakoztató tevékenységekkel foglalkozó vállalkozások találhatóak itt. A közepes technológiai ágazatú cégeknek nyújtott támogatások fő kedvezményezettjei külföldi tulajdonú, főleg autóiipari nagybefektetők voltak, mint például a Ford, a Renault, az Opel, a Nissan, a PSA csoport, a Delphi és a Michelin. A spanyol állami támogatási programok (scheme) esetében, ezek egyharmada tudásintenzív tevékenységekre irányult (kultúra, örökségmegőrzés, audiovizuális alkotások), valamint a kísérleti fejlesztésre és ipari kutatásra (Éltető-Medve-Bálint, 2023).

Az autóiipari cégek állami támogatása általában jelentős, ami nem véletlen, hiszen Spanyolország 2022-ben Európában a második, a világon pedig a kilencedik legnagyobb autógyártó volt. Tíz autóiipari klaszter és 17 autógyár van az országban (ezek 9 nemzetközi márka cégei), amelyek a világ több, mint száz országába exportálnak. Az autógyártás a GDP kb. 10%-át és a spanyol export 18%-át teszi ki, 300 ezer embert foglalkoztat közvetlenül, de összességében 2 millió foglalkoztatott köthető hozzá¹⁶. Az autóiipari termelés több, mint 80%-át külföldi cégek állítják elő (Šćepanović, 2020).

¹⁶ <https://altios.com/altios-news/news/infographic-the-automotive-sector-in-spain/>

A spanyol és a regionális kormányzatok ott hozták létre az autóiipari klasztereket, ahol a gyártók vagy beszállítók jelen vannak. Érdekes a baszk ACICAE klaszter, ami sokáig nem volt igazán sikeres nagyobb autógyár betelepítésében. 1991-től a baszk kormány egy fejlesztési programot indított finanszírozás, technológiai és menedzsment-támogatás, kommunikáció terén és elősegítette a cégek közötti együttműködést. Ennek következtében egyes cégek elérték a nemzetközi piacokon való sikerhez szükséges méreteket, képességeket (Šćepanović, 2020). A baszk pozitív példában a legfontosabb az ipari szereplők és a kormányzat közötti együttműködés, párbeszéd és a dinamikus, visszacsatolásokon alapuló fejlesztés (Ahedo, 2004).

Az autóiipart a lakosságnak, cégeknek szánt vásárlási ösztönzőprogramok is segítik. 2019 és 2023 között a spanyol kormány három ütemben hirdetett meg támogatási programot járművek vásárlására (MOVES I-III). Ez hozzájárult a járműpark megújításához és a közlekedés széndioxid-kibocsátásának csökkentéséhez. Az első program költségvetése 45 millió euró volt, a MOVES II-re (2020-21) 100 millió eurót szántak, s ezt részben az EU regionális alapja támogatta. A harmadik ütem költségvetése már 400 millió euró, az NGEU alap segítségével¹⁷. A tavaly meghirdetett MOVES III céljai: 1. Az alacsony kibocsátású járművek (pl. elektromos és plug-in hibrid) használatának ösztönzése. 2. Járművek felújítása, a régi, környezetszennyező járművek korszerűbbre cserélése 3. Az elektromobilitás előmozdítása (elektromos, plug-in hibrid és hidrogén üzemanyagcellás autók vásárlásának ösztönzése) 4. A töltőpont-infrastruktúra támogatása 5. A CO₂-kibocsátás csökkentése a hatékonyabb autók használatának ösztönzésével. Regionális eloszlás szerint Andalúzia, Katalónia, Madrid, Valencia kapja erre a programra a legtöbbet, a kormányzati csomag összegének 60%-át¹⁸.

Ezek az autóvásárlási programok elsősorban a városokban élők körében népszerűek, ahol a lakosság száma növekedett. Spanyolország általános problémáinak egyike egyébként az elnéptelenedés. Spanyolország belső részén a népességcsökkenés az elmúlt évtizedekben igen erős volt, több helyen csak 12 fő lakik négyzetkilométerenként. Galíciában közel 2000 településen nincs lakos¹⁹, az ilyen területeket „kiürült Spanyolorzágnak” hívják (España vaciada). A vidék felől a városokba áramlást felerősítette például a nők munkába állása, a köz- és magán szolgáltatások jobb városi minősége (Pinilla, 2023).

A kiüresedés mellett probléma a lakosság idősödése is. Bár a munkanélküliség még mindig nem alacsony, de Spanyolországban is egyre nehezebb szakképzett munkaerőt találni (BBVA, 2023). A demográfiai folyamatokat (öregedést) a 2000- 2008 közötti jelentős bevándorlási hullám (Éltető, 2011) egy időre kis mértékben lassította, de később újra felerősödött. A függőségi ráta

---

¹⁷ <https://clean-energy-islands.ec.europa.eu/countries/spain/legal/res-transport/subsidy-moves-ii-programme>

¹⁸ <https://www.wattsrenovable.com/en/help-lines-and-subsidies/moves-iii-plan/>

¹⁹ [España vaciada: en 1.090 aldeas gallegas ya solo reside una persona - El Periódico de España \(epe.es\)](https://www.espanavaciada.com/)

(az aktív korú, 15–64 éves népességre jutó idősök, 65 év feletti aránya) 1960-ban például 14,5 volt, 2023-ban már 34,5 és 2050-re 78,4-et prognosztizál az OECD. Azon kívül, hogy a demográfiai folyamatoknak a szavazóbázis idősödése miatt a politikai programokra is hatásuk van (Conde-Ruiz-Galasso, 2023), a gazdaságban is következményekkel járnak. 2002 és 2022 között az 50 év feletti foglalkoztatottak száma több, mint kétszeresére nőtt, míg a 16-29 közöttiek száma a felére csökkent. A leginkább „öregedő” ágazatok a közigazgatás, egészségügy, oktatás, pénzügyi tevékenység, regionálisan pedig Asturias, Kasztília, Galícia, Cantabria és Baszkföld idősödik a legjobban. Vállalati méret szerint a kisvállalatokat (50 fő alatt) érinti legjobban ez a probléma, a képzettség szerinti megoszlás pedig az alacsony és közepes képzettségűeknél nőtt leginkább az idősebb munkaerő aránya. Az idősödő munkaerő nemcsak a társadalombiztosításra van negatív hatással, de a kutatás-fejlesztési, innovatív tevékenységre is (Anghel et al, 2023).

A demográfiai folyamatok lassítására, javítására két út lehet, az egyik a születésszám növelése a másik a bevándorló munkaerő növelése. A születések száma nem valószínű, hogy jelentősen nőne a jövőben, ráadásul a pozitív hatás csak kb. két évtized múlva érvényesülne. Marad a bevándorlás (a foglalkoztatott bevándorlók átlagosan 3,4 évvel fiatalabbak, mint a spanyol munkaerő), ami viszont politikailag okozhat problémákat.

A pandémia és utána

A Covid-19 vírussal közel 14 millió ember fertőződött meg Spanyolországban. 2020 és 2022 februárja között 97 350 haláleset volt, 2024 februárjáig pedig összesen 124 760²⁰. A spanyol kormány egyfajta gazdasági védőhálót próbált kiépíteni a pandémia miatt sújtott vállalkozások, munkahelyek és a háztartások számára. Ez magában foglalt állami garanciákat, rendkívüli juttatásokat az önfoglalkoztatóknak, forrástranszfereket az autonóm régióknak és helyi önkormányzatoknak a közszolgáltatások fenntartására és az egészségügyi válsághelyzet kezelésére. Bevezették a minimális alapjövedelmet, kb. 850 ezer olyan család (kb 2,3 millió ember) kap ebből támogatást, ahol a bevétel nem éri el a minimálbér összegét.²¹ 2023 január 1-től a munkavállalást, vagy a munkaórák növelését szolgáló addicionális pénzügyi ösztönző rendszert is bevezettek az alapjövedelmet kapók számára²².

2020-2022 között a vállalati rugalmassági intézkedés (Expedientes de Regulación Temporal de Empleo, ERTE) keretében, (amely ideiglenesen lehetővé teszi a munkaszerződések

---

²⁰ <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/spain/>

²¹ <https://www.seg-social.es/wps/portal/wss/internet/Trabajadores/PrestacionesPensionesTrabajadores/65850d68-8d06-4645-bde7-05374ee42ac7>

²² <https://www.inclusion.gob.es/w/el-gobierno-aprueba-el-incentivo-al-empleo-para-beneficiarios-del-ingreso-minimo-vital-que-mejoren-su-situacion-laboral>

felfüggesztését vagy a munkaidő csökkentését) külön a pandémiával kapcsolatos támogatást kaptak a cégek. Érvénybe lépett a Covid-19-hez kapcsolódó elbocsátások és felmondások tilalma, halasztások a járulékok és társadalombiztosítási tartozások megfizetésére. Ezeket az intézkedéseket folyamatosan felülvizsgálták, korrigálták.

A járvány után az aktívak aránya és a foglalkoztatás nőtt. Bár még mindig magas szinten van, de a munkanélküliségi ráta is 12,2%-ra csökkent 2023-ban. A bevándorlás miatt a foglalkoztatottak száma az elmúlt egy évben nagy ütemben nőtt, a vállalatoknál a meglévő munkanélküliséghez képest sok betöltetlen álláshely van (Doménech, 2023).

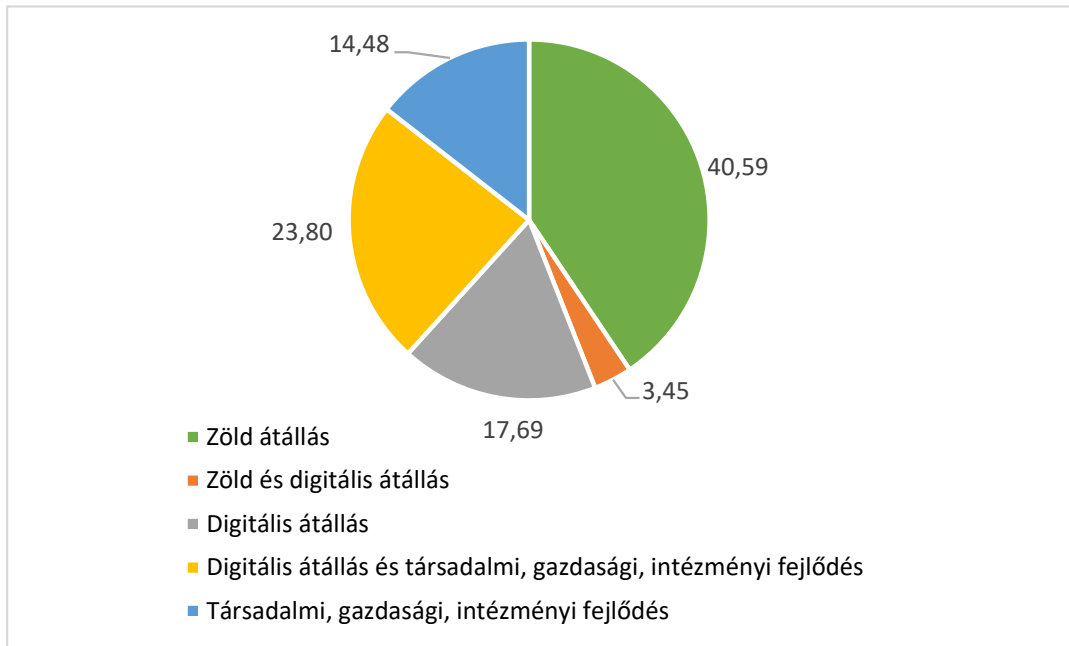
Ha régiókat tekintjük, 2020 különösen negatív év volt Andalúzia, Baleari szigetek, Asztúria, Baszkföld, Kasztília -La Mancha és Navarra esetében (Myro, 2021). Az ipari tevékenység ezekben a régiókban esett vissza leginkább.

A gazdasági visszaesés ellensúlyozására hozta létre 2021-ben az EU a NextGenerationEU helyreállítási tervet. Az EU 2020-as GDP-je 6%-ának megfelelő összeg kerül kiosztásra. A járvány következtében előtérbe került a stratégiai függőség, a globális ellátási láncok sérülékenysége és a digitalizáció fontossága. Az EU céljainak 90%-át a Helyreállítási Alap (RRF) finanszírozza, amiből a legnagyobb juttatást Olaszország és Spanyolország kapta. A spanyol esetben 69,5 milliárd euró a juttatás 2021-2026 között.

A finanszírozás feltétele Spanyolországban is egy saját Helyreállítási és Reziliencia Terv (RTRP) elkészítése volt, ami több, mint száz reformot irányoz elő különböző területeken. Az EU-tól kapott összeg 7%-át K+F-re, 10%-ot oktatásra, képzésre, 40% -ot zöld átállásra, 30%-ot digitális átmenetre fordítják (Lacuesta-Vallés, 2023). Az RTRP négy fő tengelye (zöldülés, digitalizáció, kohézió és egyenlőség) 30 komponensből áll, a 12. komponens az iparpolitika. Itt három fő befektetési (támogatási) terület van: a, ágazati adatok (finanszírozás 11%-a), b, digitális versenyképesség és fenntarthatóság (67%), c, körforgásos gazdaság (22%).

A zöld és digitális átállás (néha egymással átfedő) céljainak fontosságát mutatja a 3. ábra.

1. ábra: A spanyol Helyreállítási Terv tematikai összetétele

Forrás: Bruegel adatbázis: <https://www.bruegel.org/dataset/european-union-countries-recovery-and-resilience-plans>

2022 végéig a Spanyolországban kiosztott új generációs uniós (NGEU) források végrehajtási aránya 45,6%-os volt. A már odaítélt összeg közel háromnegyedét (73,4%) vállalkozások kapták, s ennek több, mint fele (kb 60%) nagyvállalatoknak ment. Ágazatonként a szolgáltatási ágazat volt a legnagyobb kedvezményezett (a teljes összeg 46,9%-a), amelyet szorosan követett az építőipar (41,6%). A feldolgozóiparnak 9,7% jutott. A szolgáltatásokon belül az információs és kommunikációs ágazat, valamint a nagy- és kiskereskedelem volt a legnagyobb kedvezményezett (pl. elektromos buszok és fejlett technológiájú egészségügyi berendezések beszerzése). A feldolgozóiparban a támogatás 3,6%-át az autóipar kapta. Elemzők szerint Spanyolorzágnak fel kell gyorsítania a végrehajtási folyamatot, ha a 2026 augusztusi határidőig fel akarja használni a vissza nem térítendő források fennmaradó részét (Maudos, 2023).

2023 júniusában a spanyol kormány kiegészítő mellékletet nyújtott be az RTRP-hez, amelyben 7,7 milliárd kiegészítő támogatást, 2,6 milliárd REPowerEU-támogatást és 84 milliárd kedvezményes kamatozású kölcsönt kért. E kiegészítő források jelentős részét a már korábban elkezdett 12 stratégiai gazdaságélénkítési és átalakítási program (spanyol rövidítéssel PERTE) megerősítésére fogják felhasználni. Ezenfelül hitelt nyújtanak a regionális kormányok fenntartható beruházási projektjeinek finanszírozására, és az Állami Hitelintézet (ICO) közvetítésével a vállalkozások számára a fenntarthatósági projektek, a szociális bérlakások és a vállalkozások növekedésének finanszírozására. A hitelek fennmaradó részét különböző alapok számára különítik el, amelyek célja az üzleti szektor támogatása, a háztartások és a vállalatok energiaátalakítási beruházásainak adókedvezményei, valamint a társadalmi kohézió

mege erősítése. A kiegészítő mellékletben meghatározott reformok célja a zöld átmenet és a digitális átalakulás felgyorsítása, a megújuló energiák elterjedésének ösztönzése, a fenntartható mobilitás előmozdítása, a fosszilis tüzelőanyagoktól való függőség csökkentése és a stratégiai autonómia különböző dimenzióinak megerősítése érdekében (Alonso-Matea, 2023). 2024 februárjában meg is hirdették az első tendert 750 millió euró értékben a kiegészítő források terhére, fotovoltaiikus panelek, akkumulátorok, szélturbinák, hőszivattyúk és elektrolizátorok berendezéseinek és alapvető alkatrészeinek gyártásához.²³

A PERTE-programok az NGEU-jutattások fontos területekre csatornázásának eszközei (36/2020 számú törvény) összesen együttesen 40,9 milliárd euró állami beruházással (Domínguez - Gomariz, 2023). A PERTE-k egyébként az állami és a magánszektor közötti együttműködés keretében valósulnak meg. Jelenleg tizenkét PERTE létezik: elektromos és hálózatba kapcsolt járművek fejlesztése (4,295md); egészségügyi csúcstechnológiák (1,650md); megújuló energiaforrások, megújuló hidrogén és tárolás (10,475md); agrár-élelmiszeripar (1,450md); új nyelvi gazdaság (1,100md); körforgásos gazdaság (792m); hajógyártás (310m); repülés és űrkutatás (923m); digitális ipar; repülőgépipar; a vízkörforgás digitalizálása (2,790md); mikroelektronika és félvezetők (12,250md); szociális gazdaság és gondozás (1,808md) és ipari dekarbonizáció (3,100md).

Az elektromos járművekkel kapcsolatos PERTE VEC program tendereit már több fordulóban kiírták. A második forduló (PERTE VEC II) A része az akkumulátorgyártáshoz, B része az autóiipari globális értékláncokhoz kapcsolódó cégeket támogatta. A PERTE VEC II./A számos cég, 26 projektben kapott támogatást (pl. Stellantis, Lotte, Refinasol Battmat, Renault, SEAT, BASF, Lithium Iberia. A San José-i lítiumbánya 18,8 millió euró támogatást kapott, lásd Box 2.) Összesen 528,7 millió euró támogatást kapott a nemzeti lítiumion-akkumulátor értéklánc fejlesztése²⁴. A B részből eddig 170 millió euró állami támogatás lett kiosztva. Ebből 130 millió támogatást a Mercedes Benz kapott a vitoriai gyárára, a többi más cégek (Basquevolt, Jema Energy, Irizar, Nissan, Autotech, Masats, stb.)²⁵

A PERTE VEC program harmadik és negyedik része keretében 2024-ben osztanak még ki támogatásokat, később következnek további tenderek. Van agrár-élelmiszeripari PERTE is, itt indul a második tender, továbbá a Mezőgazdasági, Halászati és Élelmezésügyi Minisztériummal együttműködve dolgoznak egy, támogatási program a halászati feldolgozóiparnak (ennek költségvetése 50 millió euro). További 200 millió euro áll

---

²³ <https://elperiodicodelaenergia.com/el-gobierno-lanza-750-millones-en-ayudas-para-nuevas-fabricas-de-baterias-paneles-solares-turbinas-eolicas-bombas-de-calor-o-electrolizadores/>

²⁴ <https://www.lamoncloa.gob.es/serviciosdeprensa/notasprensa/industria/Paginas/2023/101123-ayudas-perte-vec.aspx>

²⁵ <https://www.infobae.com/espana/agencias/2024/02/22/industria-adjudica-10-proyectos-del-perte-vec-por-170-millones-la-mayoria-a-mercedes-benz/>

rendelkezésre nyílt tenderen a mikrochipek és félvezetők számára és a szén-dioxid-mentesítésre irányuló PERTE is beindul 150 millió euró támogatással és 100 millió euró kölcsönrel²⁶.

A PERTE-k megvalósítása nem mentes a kihívásoktól, problémáktól. Ilyenek a strukturális, ciklikus vagy regionális problémák, amelyek akadályozzák az innovációhoz és a tudásalapú gazdasághoz kapcsolódó beruházások befogadását. Például ezek lehetnek a piac elégtelen mérete, a rendelkezésre álló regionális magánforrások szűkössége vagy a magán K+F beruházások alacsony intenzitása (Xifré, 2022). A PERTE programokat előzetesen értékelni kell és megvalósulásukat nyomon követni.

A feldolgozóipar a spanyol hozzáadottérték- termelésben 12,5%-ot tesz ki, kevesebbet, mint átlagosan az EU-ban (melléklet, M2b táblázat). A spanyol iparpolitika három fő célja: 1. adatvezérelt digitális átalakulás az ipar és a szolgáltatások területén; 2. a feldolgozóipar súlyának erősítése és az ipari vállalatok méretének növelése; 3. a körforgásos gazdaság erősítése, hatékonyságának javítása.

Ahogy láttuk, az Unió fő célja a „zöldítés” és valamilyen szintű stratégiai autonómia megteremtése. A spanyol szerep az EU stratégiai autonómia terveiben háromféle lehet: 1. saját erőforrásait összehangolni az EU-val és azokra a területekre összepontosítani 2. az EU irányelveinek átültetése és a szabályozások „kísérleti” terepe 3. Megfelelő humán erőforrás biztosítása a preferált ágazatok igényeinek kielégítésére (León, 2023).

A spanyol „saját erőforrások” a kritikus nyersanyagok szempontjából nem elhanyagolhatóak (lásd box 1). Az alábbi esettanulmány az állami és Uniók támogatások szerepét is bemutatja ebben (box 2).

Box 2: Lítiumbánya a hegy belsejében

Cáceres mellett (San José de Valdeflores) található a második legnagyobb lítiumlelőhely az Európai Unióban (111,3 millió tonna, 0,61 százalékos lítium-oxid). Az itt található lítium kitermelése alapvető szerepet játszana az EU megbízható akkumulátor-ellátási láncának kialakításában. Az ausztrál Infinity Lithium nevű cég nyolc éve próbálja kiaknázni a lehetőséget. Először nyílt bányát terveztek, később a terveket átalakították földalatti alagúton keresztül a hegy belsejében történő kitermelésre. Az extremadurai kormány jogi garanciákat nyújt és igyekszik megkönnyíteni a beruházást. A spanyol alkotmánybíróság kijelentette, hogy a lítium ásványkincsek kiaknázása a térség érdekeit szolgálja, de alkotmányellenesnek nyilvánította Extremadura kormányának 5/2022. számú törvényerejű rendeletét, amely előírja, hogy az Extremadurában kitermelt lítium kohászati kezelését az autonóm közösségben kell elvégezni, és hogy az ebből származó hasznok a közösségre szállnak vissza. Ez ugyanis sértené

---

²⁶ <https://elglobal.es/politica/la-ley-de-industria-toma-impulso-el-objetivo-es-que-en-un-plazo-razonable-podamos-someter-el-texto-a-aprobacion/>

az állam hatáskörét a bányászati és energetikai rendszer alapjait érintő kérdésekben", ahogyan azt a spanyol alkotmány 149/1.25. cikke kimondja²⁷.

A San Jose bánya jogosult általános és regionális érdekű üzleti projektnek minősülni Extremadura „PREMIA” projektosztályozása alapján, amely a pályázatok gyorsított elbírálására, könnyített engedélyezésére szolgál. Négy ilyen PREMIA projekt már van Extremadurában, a legutóbbit 2023 márciusában hagyta jóvá a tartományi kormány, ami az Envision AESC Spain S.L. vállalat lítium-ion akkumulátor gyár építése Navalmoral de la Mata városában (az előző három egy szintetikus gyémántgyár, hullámkartongyás és vizipark volt). Az Envision AESC Spain projekt több, mint 1000 millió eurós beruházás, 2025-ig tart az építkezés, az első szakasz végén 1500 munkavállaló lesz²⁸.

Az Infinity Lithium 2024 februárjában beadta a közigazgatási engedélyeztetési eljárás megindítására vonatkozó dokumentációt a Bányászati Főigazgatósághoz. A lítiumbánya is 2025-ben épülne meg és 2027-ben kezdődne a kitermelés (évente mintegy 33 000 tonna lítium-hidroxid) kezdetben 700 dolgozóval²⁹. A tervek szerint a bánya 26 évig működne. A spanyol kormányzat pozitív hozzáállását mutatja, hogy 2023 végén a PERTE VEC II pályázati felhívás keretében 18,82 millió eurós támogatást ítéltek oda a bányának³⁰. Ez az Infinity Lithium által várhatóan befektetendő 1,43 milliárd euró 1%-át teszi ki. A cáceresi városi tanács is igazolta, hogy a projekt nem összeegyeztethetetlen a jelenlegi településrendezési előírásokkal. A cég ígérete szerint szennyvíztisztító telepről származó vizet használnak majd, és nem lesz fosszilis tüzelőanyag-kibocsátás. Mindezzel a jelentős lakossági tiltakozást szeretnék enyhíteni, mert ez a terület nagyon gazdag növény- és állatvilággal rendelkezik, valamint a Nuestra Señora de la Montaña hegy (ahol a bánya lenne) jelképes szentély és örökség is. Az Infinity felmérése szerint a megkérdezettek 80%-a már nem ellenzi a projektet. A „Salvemos la Montana” (Mentsük meg a Hegyet) csoport ugyanakkor, ami több éve akciókkal és jogi utakon küzd a bánya ellen, ezt a felmérést manipulálnak tartja és jogilag megtámadja a cég engedélyeztetési kérelmét.

Zöld ipar és gazdaság

A felújított spanyol nemzeti klíma és energia stratégia 2023-2030³¹ a 2030-ra megcélzott kibocsátáscsökkentést 32%-ra emelte a korábbi 23%-kal szemben. Ezt a megújuló energiaforrások és tárolók növelésével és a kereslet szabályozásával szeretnék elérni. A jelenlegi napenergia kapacitásokat a háromszorosára tervezik növelni a hét év alatt. A spanyol vezetés komoly szerepet szán a zöld hidrogénnek is az iparban, és azt szeretné, ha az ország

---

²⁷ <https://www.publico.es/politica/constitucional-anula-decreto-ley-blinda-litio-extremeno.html>

²⁸ <https://www.juntaex.es/w/rp-acuerdos-consejo-de-gobierno?inheritRedirect=true>

²⁹ <https://www.elperiodicoextremadura.com/caceres-local/2024/02/12/empresa-mina-caceres-presenta-junta-98068175.html>

³⁰ https://www.vozpopuli.com/economia_y_finanzas/mina-litio-18-millones.html

³¹ <https://www.miteco.gob.es/es/prensa/pniec.html>

Európa vezető zöldhidrogén gyártójává válna. Számítások szerint a tervezett 100-150 hidrogén előállító üzem 2040-ig 181 ezer munkahelyet teremtené és 22 milliárd eurónyi beruházás jelentene. A madridi közlekedést is hidrogén meghajtású autóbuszokkal tervezik átalakítani,³² a gyorsvonatok számára pedig Extremadurában épül hidrogén-üzem³³.

Az új klíma- és energiastratégiára 294 milliárd eurónyi beruházást szánnak, 85%-ban magán- és 15%-ban állami forrásokból (ez 53 milliárddal több, mint az előző tervben szereplő összeg). A teljes összeg 40%-át a megújuló energiaforrások megteremtésére fordítanák, 29%-át az energiahatékonyság növelésére, 18%-át pedig az energiahálózatokra fordítanák. A kormány számításai szerint mindez 2030-ig 2,5%-kal növelné a GDP-t és 522 000 új munkahelyet teremtené és Spanyolország energiafüggősége így 51%-ra csökkenhetne (Más, 2023).

A klímastratégia komolyan vétele az ország elemi érdeke, mert az elmúlt években Spanyolország számára erős kihívást jelent az aszály. 2023 áprilisában a kormány egy 2,2 md eurós sürgősségi programot jelentett be, de 2027-ig 23 md eurós beruházásokat irányoz elő a spanyol Vízügyi Terv. Ökológiai áramlásokat monitoroznak valamennyi víztestre vonatkozóan és egyedi terveket is készítettek. A Vízügyi Terv több mint 6500 intézkedést tartalmaz a szennyvízelvezetés és -kezelés, az öntözés korszerűsítése, a vízellátás javítása, az árvízkezelés, a közcélú vízterület helyreállítása, az infrastruktúra kiépítése és a vízkörforgás digitalizálása területén. 547 millió eurót kapnak egyes települések a meglévő sólepárló üzemek kapacitásának növelésére, és ezen infrastruktúrák között összeköttetéseket hoznak létre, hogy a teljes területet lefedjék. Hasonlóképpen, kompromisszum született a sótalanított víz áráról, hogy az ne jelentsen elviselhetetlen terhet a gazdálkodók számára.³⁴ Az OECD szerint Spanyolországban a víz 67 százalékát a mezőgazdaság használja fel, de ez a szám délkeleten akár a 90 százalékot is elérheti³⁵.

Az aszály a természetet és az ezzel kapcsolatos turizmust is érinti. Az Andalúzia déli részén található Doñana nemzeti park 130 ezer hektár mocsaras természetvédelmi terület például Spanyolország és Európa egyik legfontosabb biodiverzitási pontja, az UNESCO világörökség része. Vízellátása az elmúlt 30 évben drasztikusan csökkent a klímaváltozás, a mezőgazdaság, a bányászat és a mocsarak lecsapolása miatt. Becslések szerint a Doñana környékén 1000-2000 illegális mezőgazdasági kút található, amelyek a nemzeti parki állat- és növényvilág számára kulcsfontosságú víztározó rétegeket terhelik. A gyümölcsstermelőkön kívül az idegenforgalmi vállalkozások is illegálisan használják a felszín alatti vizeket.³⁶ A kormány döntése szerint a Doñana-t ellátó felszín alatti vizek kiszivattyúzásának helyettesítésére évi 3 millió köbméter

---

³² <https://advancedfleetmanagementconsulting.com/blog/2024/02/17/hidrogeno-178/>

³³ <https://www.google.com/amp/s/www.huffingtonpost.es/tecnologia/region-olvidada-espana-primera-hidrogena-tren-mundo.html%3foutputType=amp>

³⁴ [Planes Hidrológicos del tercer ciclo de planificación \(2022-2027\) \(miteco.gob.es\)](https://www.miteco.gob.es/planes-hidrol%C3%B3gicos-del-tercer-ciclo-de-planificaci%C3%B3n-2022-2027)

³⁵ <https://borgenproject.org/the-water-crisis-in-spain/>

³⁶ https://vilaggazdasagi.blog.hu/2023/05/16/eper_vagy_flamingok_a_mezogazdasag_es_a_termeszetsvedelem_er_dekellenteti_spanyolorszagban

víz szállításra a közeli településre két folyóból. Illegális vízkivétel egyébként más területeken is gondokat okoz (pl. Kasztília La Mancha, Murcia, Kasztília és León), van, ahol ezeket a rendőrség bünteti, de van, ahol a regionális hatóság legalizálja, vagy eltűri a kutakat.

A víz apadása hosszabb távon probléma az ország több régiójában. 2024 február elején például a katalán kormány kihirdette a veszélyhelyzetet, mert az ottani víztározók készlete 16%-ra apadt. Barelónára is kiterjesztik a parkok öntözési tilalmát, a magán és nyilvános úszómedencék feltöltését megtiltják, a viziparkok, jégpályák bezárnak, autót mosni otthon nem lehet. Barcelona vízellátását 33%-ban egy tengervíz sótalánítómű fedezi, de az ilyen víz előállítása drága és energiaigényes (nem teljesen megújuló energia). A vízhiány feszültséget okoz a turistákkal szemben is, a spanyol gazdaság egyik húzóágazatát érintve³⁷.

Még nagyobb a feszültség a farmerek körében, 2024 februárjában komoly tüntetések, blokádok voltak. Az aszály miatti veszélyhelyzet például Barcelona és Girona teljes területén a mezőgazdasági korlátozások szigorítását eredményezte: a mezőgazdasági öntözést 80%-kal kellett csökkenteni, az állattenyésztési célú felhasználást pedig a felére. A gazdák szakszervezete és a katalán klímaügyi miniszter megállapodása végül különböző enyhítő intézkedéseket tervez a gazdák számára. A katalán vezetés kötelezettséget vállalt a gazdálkodók felé, hogy kompenzálja őket a vízkorlátozások miatti veszteségek 80%-áig, valamint garantálja a fás szárúak (mandulafák, olajfák vagy szőlők) fennmaradását.³⁸

Spanyolország több más területén is és Madridban is voltak gazdatüntetések, traktoros blokáddal³⁹. Nemcsak a vízkorlátozások, de a gazdák számára megterhelő bürokrácia (pl. digitális adatrögzítés) és az olcsó harmadik országokból származó import is oka volt a tiltakozásoknak. E tekintetben a spanyol kormány javaslatot nyújt be az EU felé az adminisztráció csökkentésére és „tükkörklauzula” alkalmazására uniós szinten, ami az jelenti, hogy az EU-n kívülről importált terméket az adott ország termékeivel azonos feltételekkel kell behozni (ugyanazok a követelmények, ellenőrzések és szabályozások vonatkoznak rájuk, mint az Unión belül előállított termékekre.)⁴⁰

A spanyol „zöld” terveket az Európai Unió támogatja, ugyanakkor úgy látja, hogy a gazdaság sebezhetősége továbbra is magas – bár a magán-, állami- és külső adósságállomány csökken. Az Európai Szemeszter keretében kiadott országspecifikus ajánlásokban Spanyolország három konkrét ajánlást kapott a Bizottságtól 2024-re. Az első a hatályos energiatámogatási intézkedések megszüntetése, és az így keletkező megtakarítások felhasználása az államháztartási hiány csökkentésére. Spanyolországban biztosítani kell az uniós források

³⁷ <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/01/catalonia-declares-drought-emergency-extending-water-limits-to-barcelona>

³⁸ https://www.eldiario.es/catalunya/govern-pacta-agricultores-flexibilizar-plan-sequia-catalunya-frenar-protestas_1_10925599.html

³⁹ <https://www.euronews.com/2024/02/21/thousands-of-farmers-advance-on-madrid-for-major-tractor-protest-over-eu-policies>

⁴⁰ <https://www.euractiv.com/section/politics/news/spain-suggests-simplifying-cap-strengthening-mercotur-mirror-clauses/>

hatékony felhasználását, és középtávon továbbra is óvatos költségvetési politikát kell követnie. A második ajánlás a Helyreállítási és Reziliencia Terv adminisztratív kapacitásnak növelésére, valamint az intézkedések gyors végrehajtására szólít fel. Végül a harmadik ajánlás a fosszilis tüzelőanyagoktól való függőség csökkentésére vonatkozik. A javasolt intézkedések közé tartozik a megújuló energiaforrásokra vonatkozó engedélyezési eljárások egyszerűsítése és digitalizálása, az energiahatékony szociális lakások elérhetőségének növelése, valamint a munkaerő zöld átmenettel kapcsolatos képzése (Alonso-Matea, 2023).

A fentebb említett dekarbonizációt és környezetkímáló ipart, tiszta technológiákat fejlesztő célok miatt és a gazdaság élénkítése miatt 2024 folyamán a spanyol kormány új iparpolitikai törvényt hoz. A leendő törvény olyan új iparpolitikai eszközök lehetőségét biztosítja, mint a stratégiai állami érdekű projektek, a digitális egyablakos ügyintézés, az iparpolitikai állami tanács, az újraiparosítási folyamatok irányításának új mechanizmusa, valamint a nemzeti ipari termelési kapacitásokon alapuló gyógyszerek és egészségügyi termékek stratégiai tartaléka. A kormány célja egy nagy gazdasági és társadalmi paktum létrehozása a spanyol ipari ágazat újraiparosítása és átalakítása érdekében, aminek az új ipari törvény kiindulópontja lehet. A spanyol Ipari Minisztérium költségvetése az elmúlt öt évben négyszeresére nőtt, de kifejezett cél a vállalati szféra bevonása is a projektek megvalósításába⁴¹.

Következtetések

Korunkban az eddigénél is világosabb, hogy nem lehet az iparpolitikát elkülöníteni más politikáktól, mert összefügg és kölcsönhatásban van a gazdaság sok más területével. Világszinten zajlik például az ipar összefonódása a szolgáltatásokkal, amit a digitalizáció és az internet adta lehetőségek felerősítenek. Az érzékelhető klímaváltozás új iparpolitikai célokat, intézkedéseket kényszerít ki európai szinten is, amihez a tagállamok igazodni kívánnak.

A spanyol példa jól mutatja egyrészt az iparpolitika növekvő komplexitását, másrészt nemcsak az EU céljainak átvételét, de az európai finanszírozás kihasználását is. Spanyolország kiválóan ki tudja használni az NGEU, RRF kínálta lehetőségeket, lehívja a forrásokat. Komoly és részletes terveket prezentál ezek elköltésére, sorra írja ki a pályázatokat ezzel kapcsolatban. Ezt a fajta „pénzesőt” részben külföldi tulajdonú, részben spanyol vállalatok használják ki, jelentősen élénkítve a gazdaságot, munkahelyeket teremtve. Az állami támogatások szerepe így növekedett az elmúlt években. Ugyanakkor kihívás úgy elkölteni és menedzselni ezeket a pénzeket, hogy valóban jól hasznosuljanak.

---

⁴¹ <https://elglobal.es/politica/la-ley-de-industria-toma-impulso-el-objetivo-es-que-en-un-plazo-razonable-podamos-someter-el-texto-a-aprobacion/>

Spanyolország példája azt is jól érzékelteti, hogy az államilag és európai szinten támogatott klímasemleges és zöld célok több síkon érdekellentéteket okoznak a gazdasági, társadalmi szereplőknek. Az európai stratégiai autonómia kialakítása, az elektromos autózásra való átállás fokozza az EU területén található kritikus nyersanyagok kitermelését, bányák nyitását, újraélesztését ösztönzi Spanyolországban is. Az ennek következtében fellépő környezetkárosítás ellentétbe kerül a természetvédelemmel, de egyes folyószennyezések miatt a helyi halászokkal is. A klímaváltozás miatti folyamatok, például az aszály és a vízkorlátozások befolyásolják a mezőgazdaságot, turizmust, élelmiszerárakat.

Jogosan írja Kovács (2023), hogy összességében sem a zöldítés, sem a digitalizáció nem vihető sikerre, ha a stabilitást aláásó társadalmi feszültségek keletkeznek. Felülről kényszerített beavatkozás helyett olyan iparpolitika preferálandó, amelyik igyekszik megfelelni a politikai stabilitás, a gazdasági megvalósíthatóság és a társadalmi elfogadhatóság követelményeinek és reagál a mindennapokat befolyásoló globális trendekre (Kovács, 2023). Az ilyen iparpolitika gyakorlati megvalósítása azonban nagyon nehéz. Spanyolország esetében az erős decentralizáltság, a sok regionális szabályozás és a régiók gazdaságszerkezeti különégei egyrészt jobban lehetővé teszik a helyi igények kielégítését, másrészt meg is nehezítik egy központi akarat keresztülvitelét, amikor adott esetben ellentétek alakulnak ki egyes régiók között vagy egy régió céljai és a központi célok között.

A regionális és vállalati érdekek egyeztetése a központi szándékokkal fontos. A spanyol állami iparpolitikában megfigyelhető a köz- és magánszféra közötti együttműködésre törekvés, egyeztetés a kkv-kkal, a nagyvállalatokkal és a szakszervezetekkel, az egyetemekkel, kutatóközpontokkal. Vannak már működő állami központok, hivatalok, szervezetek, de egy-egy új célra új intézményt is létrehoznak. Ez persze növeli a bürokráciát és adminisztrációt, lehetőséget nyújt a korrupciónak is, de ezekkel együtt egy felelősebb, átgondoltabb, demokratikusabb döntéshozást tesz lehetővé.

Európai Unió szinten még nehezebb egy közös akarat kialakítása, hiszen az Unió tulajdonképpen csak az egységes belső piacon keresztül tud szabályozni. Az iparpolitika, költségvetési politika tagállami szintű, a tagállamok elkötelezettsége pedig változó (Farkes et al, 2023). A nemzeti programok alakítása az európai politikai mintázat alakulásától is függ, ami alapvetően befolyásolhatja, hogy a tagállamok az európai integráció mélyítését szeretnék vagy inkább nagyobb nemzeti autonómiát akarnak. A populistapártok erősödése sokszor a „zöld” politikák érvényesítése ellenében hat.

Fennáll annak is a veszélye, hogy az EU által meghirdetett klímabarát irány, az üvegházhatású gázok csökkentése, „tisztá” iparágak feljlesztése, fenntartható fejlődés propagálása jobban

szolgálja a gyártó cégek érdekeit, mint a lakosságét, vagy a természetét. Egyrészt a „zöld”, „környezetbarát” címke az ilyen termékek (autók, akkumulátorok) nagyobb vásárlására ösztönözhet, ami miatt egyre több hulladék is keletkezik (a reciklálás nem tökéletes), másrészt a termékek előállításuk is lehet környezetszennyező, vízháztartásra káros és energiaintenzív (lásd a magyar akkumulátoripari példát). Szaporodnak az olyan klímafizikai jelentések, melyek szerint a „másfél fokot” már túllépte a világ, az átbillenési pontok közel vannak, néhány már meg is történt⁴². Arról is egyre nagyobb az ökológiai közgazdaságtani diskurzus, hogy a fogyasztás és a növekedés további hajszolása gyorsítja a jelenlegi civilizáció végét, s ezeknek inkább átgondolt visszafogása, tudatosabb magatartásra ösztönzés kellene. A hatalmas „degrowth” irodalom tárgyalása és ennek megvalósíthatósági esélye nem tárgya ennek a tanulmánynak, de tapasztalva akár a fentebb bemutatott konfliktusokat, mindenképpen további gondolkodásra készíthetné a döntéshozókat.

---

⁴² <https://global-tipping-points.org/>

Hivatkozások

Ahedo, Manu (2004): Cluster policy in the Basque country (1991–2002): constructing ‘industry–government’ collaboration through cluster-associations, *European Planning Studies*, 12:8, 1097-1113 <http://dx.doi.org/10.1080/0965431042000289232>

Aiginger, Karl – Rodrik, Daniel 2019. Rebirth of Industrial Policy and an Agenda for the Twenty-First Century. *Journal of Industry, Competition and Trade* 20.189–207. <https://doi.org/10.1007/s10842-019-00322-3>

Alonso – Matea (2023): The 2023 European Semester and the Recovery and Resilience Facility. Banco de Espana Economic Bulletin Q3. 1-15, <https://doi.org/10.53479/33570>

Altenburg, Tilman – Assmann, Claudia (eds.) (2017): *Green Industrial Policy. Concept, Policies, Country Experiences*. Geneva, Bonn: UN Environment, German Development Institute.

Altenburg, Tilman – Rodrik, Dani 2017. Green industrial policy: accelerating structural change towards wealthy green economies. In: Altenburg, T., Assmann, C. (Eds.), *Green Industrial Policy. Concepts, Policies, Country Experiences*. UN environment; German Development Institute, Geneva; Bonn, 2–20.

Andreoni, Antonio – Chang, Ha -Joon 2016. Industrial policy and the future of manufacturing. *Economia e politica* 27ndustrial 43, 491–502.

Anghel, Brindusa – Jimeno, Juan Francisco – Jovell, Pau (2023): El envejecimiento de la población trabajadora: tendencias y consecuencias *Papeles de Economía Espanola* no. 176, p. 76-92

Arjona, Román – Connell, William – Monteagudo, García Josefina – Pasimeni, Paolo (2023): Hacia una nueva agenda industrial europea basada en la resiliencia. *Papeles de Economía Espanola* no. 177, p.87-104

Baixauli – Soler, J.Samuel – Lozano Reina, Gabriel, Sánchez Marín, Gregorio (2021): Impulso de la política industrial Espana 2030 a partir de los fondos Next Generation EU. mintur.gob.es

Cardoso, Miguel – Pou, Virginia – Ruiz, Pep (2024): El endeudamiento de las comunidades autónomas, BBVA Research, <https://www.bbvaesearch.com/publicaciones/espana-endeudamiento-de-las-comunidades-autonomas-ii/>

Conde-Ruiz, Ignacio – Galasso, Vincenzo (2023): Efectos económicos de la demografía política. *Papeles de Economía Espanola* no. 176, p.132-145

Correa-López, M. – Doménech, Rafael (2012): The Internationalisation of Spanish Firms. *BBVA EconomicWatch*, 7. December

Doménech, Rafael (2023): ¿Crecimiento sin mejoras de productividad? BBVA Research
Artículo de prensa / 6 de noviembre

Domínguez, Ana - Gomariz, Mariola (2023): “PERTES”: Level of execution and role in mobilising Next Generation EU funds. *Funcas SEFO (Spanish and International Economic & Financial Outlook)* Vol. 12, No.3 May

Éltető, Andrea (2011): Immigrants in Spain: Their Role in the Economy and the Effects of the Crisis. *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. 11, No. 2, pp. 66-81, June 2011, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1871647>

Éltető, Andrea (2011): The economic crisis and its management in Spain, *Eastern Journal of European Studies* 2(1), 41-55

Éltető A. (2012): A spanyol adósságválság kialakulása és hatása a válság szabályozásra. *Európai Tükör*, XVII. évfolyam, 2. szám, p. 89–108.

Éltető, Andrea (2014) *A spanyol válság elhúzódása és a válságkezelés tapasztalatai, 2014*. *Európai Tükör: Az Integrációs Stratégiai Munkacsoport kéthavonta megjelenő folyóirata (1996-2011)*, 19 (3). pp. 88-100. ISSN 1416-6151

Éltető, Andrea- Sass, Magdolna 2021. A kapitalizmus változatai és az ipar 4.0 a visegrádi országokban. *Közgazdasági Szemle* 68(5) 490-514

Éltető Andrea – Ricz Judit (2023): Zöld iparpolitika a hybrid rendszerekben – retorika versus gyakorlat. *Politikatudományi Szemle* 32 (2)

Éltető, Andrea – Medve-Bálint, Gergő (2023): Illiberal Versus Externally Fomented growth model readjustment: post-GFC state aid in the EU’s semi-periphery. *Competition & Change* 2023, Vol. 0(0) 1–21 DOI: 10.1177/10245294231162176

Európai Bizottság 2023a. Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a nettó zéró technológiai termékek európai gyártási ökoszisztémájának megerősítését célzó intézkedési keret létrehozásáról (a nettó zéró iparról szóló jogszabály). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0161>

Európai Bizottság 2023b. A kritikus fontosságú nyersanyagokról szóló európai jogszabály. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan/european-critical-raw-materials-act_hu

Evenett, Simon. 2003. „Study on Issues Related to a Possible Multilateral Framework on Competition Policy.” WT/WGTCP/W228. World Trade Organization, Geneva.

Farkas, Beáta – Pelle, Anita – Somosi, Sarolta (2023): Az Európai Unió és a geoökonómiai kihívások – ipar és versenypolitikai válaszok. *Közgazdasági Szemle* 70 (11) 1193-1212

Ferrarinni, Andrea – Barbieri, Elisa – Biggeri, Mario – Di Tomasso, Marco R. (2021): Industrial policy for sustainable human development in the post-Covid19 era. *World Development*, Vol. 137, 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105215>

García-Canal, E. (2013): The international expansion of Spanish firms: Strengths and weaknesses. *SEFO – Spanish Economic and Financial Outlook* Vol 2. No 6

García Calvo A and Coulter S (2022) Crisis, what crisis? Industrial strategies and path dependencies in four European countries after the crash. *Journal of Economic Policy Reform* 25(3): 191–210. DOI: 10.1080/17487870.2020.1785297

García-Santana, M., Moral-Benito, E., Pijoan-Mas, J., & Ramos, R. (2020). Growing Like Spain: 1995-2007. *International Economic Review*, 61(1), 383-416. <https://doi.org/10.1111/iere.12427>

Juhász, R. - Lane, N. J. – Rodrik, D. (2023): The new economics of industrial policy. *Working paper*, 31538. National Bureau of Economic Research.

Kovács, Olivér 2017. Az ipar 4.0 komplexitása, I–II. *Közgazdasági Szemle*, 64 (7–8). 823–854. és 9. [970–987. o.](https://doi.org/10.18414/ksz.2017.9.970) <https://doi.org/10.18414/ksz.2017.9.970>.

Kovács, Olivér 2023. Iparpolitika és fejlődés: a fegyelmezett cselekvés ideje. *Hitelintézeti Szemle* 22(4), 5-30.

Lacuesta, Aitor – Vallés, Javier (2023): Los retos y oportunidades de la economía española: una perspectiva de largo plazo. *ICE Revista* 933(10-11), 156-170

León, Gonzalo Serrano (2023): Soberanía tecnológica: visión geopolítica desde la Unión Europea. *ICE Revista* 930(1-3), 121-144

Más, Pilar (2023): España necesita un plan de energía y clima ambicioso y realista. BBVA Research, Artículo de prensa / 10 de julio de 2023

Maudos, Joaquín (2023): Allocation of NGEU funds in Spain: Companies and Sectors. *Funcas SEFO (Spanish and International Economic & Financial Outlook) Vol. 12, No. 5* September.

Maudos, Joaquín (2024): Intangible assets and competitiveness of Spain’s manufacturing industry: An international comparison. *Funcas SEFO (Spanish and International Economic & Financial Outlook) Vol. 13, No. 1* January 2024

Mazzucato, Maria 2015. The green entrepreneurial state. In: Scoones, I., Leach, M., Newell, P. (Eds.), *The Politics of Green Transformations*. Routledge, New York, 134–152.

Ministerio de Industria y Turismo (2019): Directrices Generales de la Nueva Política Industrial Española 2030. 29.old. <https://www.mintur.gob.es/es-es/GabinetePrensa/NotasPrensa/2019/Paginas/20190222-directrices-politica-industrial.aspx>

Mora-Sanguinetti, Juan S,- Atienza-Maeso, Andrés (2023): Green regulation: a quantification of regulations related to renewable energy, sustainable transport, pollution and energy efficiency between 2000 and 2022. *Banco de España Documentos de Trabajo*. N.º 2336, December

Myro, R (2021): El futuro de la industria española. *Revista de Economía Mundial* 59, 2021, 139-162 DOI: <http://dx.doi.org/10.33776/rem.v0i59.5178>

Pelle Anita – Somosi Sarolta (2019): Ipar és iparpolitika az Európai Unióban az Ipar 4.0 korszakában. In: Vilmányi – Hortoványi (ed): *A 4. ipari forradalom kihívásai a stratégiai*

menedzsment aspektusából. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, JATE Press, Szeged

Pinilla, Vicente (2023): El reto demográfico: políticas frente a la despoblación rural en España. *Papeles de Economía Española* no. 176, p 146-161

Prados de la Escosura, Leandro – Sánchez-Alonso, Blanca (2003): El crecimiento económico moderno y su distribución en España. *ICE Revista* 933(10-11),53-57.

Robinson, James – Torvik, Ragnar (2005): White Elephants, *Journal of Public Economics* 89 (2-3) 197– 210 <https://EconPapers.repec.org/RePEc:eee:pubeco:v:89:y:2005:i:2-3:p:197-210>

Rodrik, Dani (2008)? Normalizing Industrial Policy Working Paper no. 3. The World Bank, Washington

Rodrik, Dani (2014): Green Industrial Policy. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 30, No. 3, 469-491. <https://doi.org/10.1093/oxrep/gru025>

Šćepanović Vera (2020) Transnational integration in Europe and the reinvention of industrial policy in Spain. *Review of International Political Economy* 27(5): 1083–1103.

Seifermann, Stefan – Anzeneder, Jossip (2022): Deglobalization of Manufacturing Value Chains? A data-based approach. *Procedia CIRP* 115 (2022) 54–59

Stehrer, R.,- Stöllinger, R. (2015): The Central European manufacturing core: What is driving regional production sharing?, *FIW-Research Report* 2014/15(2).

Szalavetz Andrea (2017): Upgrading and value capture in global value chains in Hungary: more complex than what the smile curve suggests. In Szent-Iv'anyi B (Ed.), *Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe: Post-crisis Perspectives*. Springer International Publishing. (pp. 127–150). DOI: [10.1007/978-3-319-40496-7_6](https://doi.org/10.1007/978-3-319-40496-7_6)

Szalavetz, Andrea 2020. Digital transformation – enabling factory economy actors' entrepreneurial integration in global value chains? *Post-Communist Economies*, 32 (6). 771–792. o. <https://doi.org/10.1080/14631377.2020.1722588>.

Tagliapietra, Simone - Veugelers, Reinhilde – Zettelmeyer Jeromin 2023. Rebooting the European Union's Net Zero Industry Act. *Bruegel Policy Brief* 15/2023

Tirole, Jean (2023). Competition and the industrial challenge for the digital age. *Annual Review of Economics*, 15, pp. 573-605.

Tirole Jean (2017). *Economics for the Common Good*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press

Török Ádám – Csuka Gyöngyi – Veres Anita (2016): Az iparpolitika "újjaszületése" az Európai Unió tagországaiában. In: Lengyel I. – Nagy B. (szerk.): *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása*, Szeged: JATEPress, 33–44. o.

Vasvári Tamás – Danka Sándor – Hauck Zsuzsanna (2019): Termelés és innováció – tanulságok a hazai iparpolitika számára. *Közgazdasági Szemle*, 66(október): 1031–1055. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.10.1031>

Voszka Éva (2019): Iparpolitika határok nélkül. Külgazdaság, 63(január–február): 82–115.

Walter, Mariana - Custodio, Claudia - Andriamanantenaso, Volahery - Feffer, John (2023): Mapping the Impacts and Conflicts of Rare-Earth Elements, Challenges for the Green and Digital Transition. Institute for Policy Studies, ODG, <https://fpif.org/mapping-the-impacts-and-conflicts-of-rare-earth-elements/>

Melléklet

M1. táblázat: Spanyol makrogazdasági adatok

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Reál GDP változás	3,0	2,3	2,0	-11,3	5,5	5,5
Munkanélküliség	17,2	15,3	14,1	15,5	14,8	12,9
Infláció	2,0	1,7	0,8	-0,3	3,0	8,3
Államháztartási hiány/ GDP	-3,1	-2,6	-3,1	-10,1	-6,9	-4,8
Államadósság/ GDP	101,8	100,4	98,2	120,4	118,3	113,2

Forrás: Eurostat

M2a táblázat: Az egyes ágazatok súlya Spanyolország GDP-jében

százalék	2000	2005	2010	2015	2022
NACE ágazat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat	4,1	3,1	2,6	3,0	2,6
Bányászat és kőfejtés	0,3	0,3	0,3	0,2	0,5
Feldolgozóipar	17,9	15,3	12,4	12,4	12,5
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	1,7	1,9	2,6	2,6	3,2
Vízellátás – szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmentesítés	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2
Építőipar	10,1	11,9	8,9	5,8	5,4
Kereskedelem	11,6	11,7	12,0	12,6	14,0
Szállítás és raktározás	4,8	4,3	4,4	4,8	4,2
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	7,4	6,6	5,9	6,0	5,8
Távközlés, informatika	4,4	4,4	4,0	3,7	3,8

Pénzügyi és biztosítási tevékenység	4,3	4,5	4,2	3,8	4,3
Ingatlanügyletek	6,2	8,2	10,9	12,0	11,4
Szakmai, tudományos és műszaki tevékenységek	3,5	3,8	4,1	4,6	5,1
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenységek	2,8	3,0	3,4	4,0	3,8
Közigazgatás és védelem, valamint kötelező társadalombiztosítás	6,0	5,7	6,6	6,5	6,2
Oktatás	5,2	5,0	5,4	5,4	4,8
Humán-egészségügyi és szociális ellátás	4,8	5,5	6,5	6,6	6,7
Művészet, sport és szabadidő	1,6	1,8	2,0	2,1	2,0
Egyéb szolgáltatás	1,4	1,4	1,6	1,9	1,5
Háztartás munkaadói tevékenysége, termék előállítás, szolgáltatás végzése saját fogyasztásra	1,0	1,0	1,1	1,0	0,8

M2b táblázat: Az egyes ágazatok súlya az EU GDP-jében

	2000	2005	2010	2015	2022
NACE ágazat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat	2,5	2,0	1,7	1,8	1,9
Bányászat és kőfejtés	0,6	0,6	0,6	0,4	0,5
Feldolgozóipar	19,5	17,7	15,4	17,1	16,8
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	1,7	1,9	2,1	1,9	2,4
Vízellátás – szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmosztás	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9
Építőipar	5,7	6,0	6,2	5,1	5,5
Kereskedelem	11,7	11,6	11,5	11,2	11,8
Szállítás és raktározás	4,9	5,0	5,0	5,1	5,2
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	2,8	2,8	2,7	2,7	2,5
Távközlés, informatika	4,5	4,7	4,7	4,6	5,4
Pénzügyi és biztosítási tevékenység	4,8	5,1	5,2	5,0	4,3
Ingatlanügyletek	9,7	10,2	10,9	11,0	10,3
Szakmai, tudományos és műszaki tevékenységek	6,0	6,1	6,3	6,4	6,6
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenységek	3,6	3,8	3,9	4,3	4,5
Közigazgatás és védelem, valamint kötelező társadalombiztosítás	6,8	6,7	7,0	6,6	6,4
Oktatás	4,9	4,9	5,1	4,9	4,8
Humán-egészségügyi és szociális ellátás	6,1	6,6	7,2	7,4	7,3
Művészet, sport és szabadidő	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2
Egyéb szolgáltatás	1,8	1,8	1,7	1,7	1,4
Háztartás munkaadói tevékenysége, termék előállítás, szolgáltatás végzése saját fogyasztásra	0,4	0,4	0,5	0,4	0,3

M3. táblázat: A digitális gazdaság és társadalom indexe (DESI) egyes alkotóelemei

	ES		EU		HU	
	2018	2023	2018	2023	2018	2023
százalék						
Internet használat	80,0	92,9	79,2	88,6	75,6	88,1
IKT képzést adó vállalatok	22,5	20,7	20,7	22,4	16,9	18,2
IKT szakemberek/foglalkoztatottak	3,5	4,3	3,7	4,6	3,6	4,1
IKT területen végzettek	3,9	4,8	3,4	4,2	4,3	5,7
Nők az IKT szakemberek között	16,4	18	17,1	18,9	9,1	13,6
Legalább 100 Mbps szélessávú internet	17,6	87,5	15,5	55,1	29,8	69,8

Nagy kapacitású hálózatlefedettség (VHCN)	71,4	93,3	29,2	73,4	29,8	80,3
Üvegszálás (FTTP) lefedettség	71,4	91,0	29,2	56,5	29,8	70,1
Szélessávú mobilháló	78,6	93,9	73,3	86,5	69,5	84,4
Elektronikus információ megosztás	46,0	49,1	36,1	38,0	14,4	20,9
Szociális média	27,9	39,3	18,3	29,3	14,6	12,9
Big Data-t elemző cégek	8,3	9,0	9,1	14,2	7,0	7,0
Online értékesítő KKVk	19,6	29,0	16,8	19,1	12,5	20,3
E-kereskedelem bevétel	10,1	10,2	10,4	11,3	10,0	10,9
Tengerentúli online eladás	7,1	9,0	8,3	8,7	5,2	6,8
E-kormányzat használat	61,5	84,0	58,3	74,2	59,4	81,0

Forrás: DESI 2023 dashboard for the Digital Decade, <https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts>

M4 táblázat: Az Autonóm Régiók eladósodottsága

	GDP %		Egy főre eső, euró	
	2015	2022	2015	2022
Összesen	24,4	23,9	5.672,5	6.680,2
Andalúzia	21,8	21,5	3.767,8	4.432,6
Aragón	21,1	21,6	5.243,3	6.890,3
Asztúria	18,1	18,6	3.713,0	4.199,4
Baleár szgtk	29,5	24,8	7.373,8	7.259,5
Kanári szgtk	16,4	13,1	3.131,5	2.874,0
Kantábria	21,7	22,4	4.588,5	5.745,5
Kasztília La Mancha	36,2	33,7	6.536,5	7.528,3
Kasztília és León	19,8	21,2	4.283,9	5.605,7
Katalónia	35,5	33,5	9.826,1	10.981,7
Extremadúra	20,0	23,5	3.288,2	4.876,6
Galícia	18,3	17,4	3.807,2	4.446,5
La Rioja	18,0	17,3	4.589,6	5.107,1
Madrid	14,0	13,4	4.480,9	5.170,0
Murcia	26,7	32,3	5.191,9	7.450,6
Navarra	18,3	14,3	5.220,4	4.796,2
Baszkföld	14,6	13,9	4.385,4	4.987,6
Valencia	41,9	44,5	8.517,6	10.810,0

Forrás: BBVA Research, 2023: Endeudamiento de las comunidades autónomas, 21.old.